

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ
ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ МИСТЕЦТВ
ІМЕНІ І.П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

Кафедра майстерності актора та режисури театру анімації

**Інтерпретація епічного роману Джона Толкіна
“Володар перстнів”
засобами тіньового театру.**

Кваліфікаційна робота ОР «Магістр»
Спеціальність 026 Сценічне мистецтво

Студент-виконавець:

Вовк Дмитро Євгенович

Фахова профілізація:

Акторське мистецтво театру ляльок

Керівник кваліфікаційної роботи:

доцентка

Фесенко Світлана Яківна

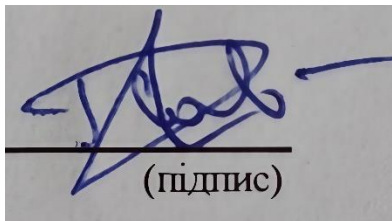
Рецензент: доктор філологічних наук,

професор кафедри театрознавства

Каленіченко Ольга Миколаївна

Допущено до захисту:

В. о. завідувача кафедри Савельєв П. П.

(підпис)

«9» грудня 2025 р.

Харків, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОСТІ ДЖОНА ТОЛКІНА.....	8
1.1. Символізм та значення символів у епічному романі Дж. Толкіна “Володар перстнів”	18
 РОЗДІЛ 2. «ВОЛОДАР ПЕРСТНІВ» ДЖОНА ТОЛКІНА В КІНЕМАТОГРАФІЇ, АНІМАЦІЙНИХ ФІЛЬМАХ ТА ТЕАТРІ	22
2.1. Постановки твору Дж. Толкіна «Володар перстнів» в театрі, кіно та мультиплікації	22
 РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ВТІЛЕННЯ «ВОЛОДАРЕ ПЕРСТНІВ» В ТЕАТРІ АНІМАЦІЇ.....	31
3.1. Історія тіньового театру.....	31
3.2. Побудова сюжетної композиції на основі роману Дж. Толкіна “Володар перстнів”	39
3.3. Сценічне втілення в театрі анімації засобами тіньового театру	49
ВИСНОВКИ.....	52
 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55
ДОДАТКИ.....	62

ВСТУП

Трилогія «Володар перстнів» [9], [10], [11] – епічний роман у жанрі «високого фентезі» англійського письменника, філолога та професора Оксфордського університету Джона Рональда Руела Толкіна.

Роман є продовженням його попередньої роботи «Гобіт» [8], яка згодом розвинулась у набагато більш глибоку та довшу історію. Її було написано в різні етапи між 1937 та 1949 роками, більшу частину – під час Другої світової війни. Цей епічний роман є другим у світі бестселером, оскільки кількість проданих примірників перевищила 150 млн. Книга також входить у рейтинг 100 найкращих книг усіх часів журналу «Ньюсвік», а у голосуванні The Big Read, яке BBC провела в 2003 році у Великій Британії, роман посів перше місце [61]. У науковому середовищі професор Дж. Толкін був відомий завдяки дослідженням давньоанглійських мівіф та епосів як «Беовульф» [24] і середньовічної поеми «Сер Гавейн і Зелений Лицар» та «Калевала» [3] – карельської міфології, що і було основою для створення світу Середзем'я. Іншою стороною його діяльності була література та дослідження лінгвістики. Не одне десятиліття професор Толкін створював власну міфологію. Ще зі студентських років майбутній письменник розумів, що недостатньо збережено англійську фольклорну спадщину і це спонукало його на створення власної «міфології» для своєї батьківщини.

Джон Толкін почав писати під час подій першої світової війни. Він не по книжках та розповідях знав, що таке війна, оскільки сам брав участь в якості солдата – зв'язківця. Війна та втрата друзів мала дуже сильний вплив на його особистість і саме тоді почали з'являтися перші очерки створеного ним світу «Середзем'я» та «Володаря перстнів», де розповідається про боротьбу добра зі злом, яке вічно тяжіє до володарювання над усім світом.

На думку літературних критиків, саме пережиті події під час першої світової війни найбільше вплинули на Джона Толкіна, як на письменника та автора книг.

«Міфологія нескінченної боротьби сил добра і зла, бойова дружба, справедливість і вірність обов'язку – ось основні кити, на яких тримаються літературні твори британського майстра пера і слова» – BBC News Україна [21].

Багато авторів писали твори, романи та казки в жанрі фентезі і до професора Дж. Толкіна, однак через величезну популярність та прихильність до цього жанру багато хто вважає саме Дж. Толкіна «батьком» сучасної фентезі-літератури. У день 120-річчя знаменитого англійського письменника були опубліковані секретні протоколи Нобелівського комітету, згідно з якими Дж. Толкін був номінований на Нобелівську премію з літератури у 1961 р. за вже відому на той час епопею «Володар перстнів» та за численні вірші [29].

Теми, які піднімає Джон Толкін, залишаються актуальними і сьогодні. Ми знову спостерігаємо, як жага влади породжує жорстокі війни, і як у наш час страждає Україна. Тяжіння автора до символічної, міфологічної форми письма, на мою думку, відображає його глибоку рефлексію над пережитим військовим досвідом – тим болісним досвідом, який залишає слід у свідомості кожної людини.

Його епічний роман можна розглядати як художню інтерпретацію тих подій і станів, що формували світогляд письменника. Ця інтерпретація відгукується і в нашій сучасності всього світу, адже сьогодні ми бачимо багато паралелей між «Володарем перстнів» та подіями, що відбуваються у боротьбі добра і зла, свободи та поневолення. Події, які Толкін пережив у молодості та під час війни, він майстерно переніс у свій художній всесвіт. Цей досвід глибоко віддзеркалюється у створеному ним світі, який перегукується з реаліями сьогодення. Відомий вислів філософської традиції «історія циклічна і все повторюється» тут набуває особливого змісту: ми знову бачимо, як вільні

країни протистояти авторитарним режимам, що прагнуть захопити дедалі більше територій.

Так само у Толкіна ця боротьба постає у метафоричній формі — як протистояння вільних народів добра силам зла, що поневолюють і підкорюють усе навколо. Письменник ніби нагадує нам: щоб вистояти перед темрявою і не допустити її панування, людству необхідно об'єднуватися.

Актуальність. Актуальність теми полягає в аналізі сценічних інтерпретацій твору Дж. Толкіна та у пошуках нових виразних засобів сценічного втілення твору за допомогою тіньового театру. Як досліднику, мені цікава ця тема своєю актуальністю та можливістю через твір «Володар перстнів» Дж. Толкіна зрозуміти природу та наслідки властолюбства і диктатури, використовуючи виразні можливості, зокрема, театру тіней.

Мета. Розглянути роман Джона Толкіна «Володар перстнів» для втілення основної сюжетної лінії та ідеї роману, використовуючи виражальні засоби театру тіней.

Метою дослідження обумовлені наступні **завдання**:

- проаналізувати роман та ті епізоди, які найбільше відповідають темі магістерської роботи;
- знайти у романі дії героїв, що відгукуються у сьогоденні та реалізувати засобами тіньового театру.
- знайти засоби виразності тіньового театру для донесення головної думки епічного роману Джона Толкіна «Володар перстнів».

Об'єкт дослідження – Творчість Дж. Толкіна в світовому та європейському сценічному мистецтві.

Предмет дослідження – Особливості втілення роману Дж.Толкіна «Володар перстнів» засобами театру анімації.

Наукова новизна. Проаналізувати епічний роман «Володар перстнів» та донести головну думку роману, користуючись виразними можливостями тіньового театру.

Практичне значення.

Даний проект знайомить з творчістю Дж.Толкіна засобами сценічного мистецтва та втіленням його твору у театрі, кінематографії та аудіо-візуальному мистецтві. Робота може бути використана в час підготовки вистави для глядача шкільного та старшого віку, а також складанні лекцій з історії тіньового театру.

Апробація результатів дослідження.

22–23 квітня 2025 року відбулась XXI Міжнародна науково-творча конференція студентів, аспірантів, докторантів

«МИСТЕЦТВО ТА ШЛЯХИ ЙОГО ОСМИСЛЕННЯ В ДОСЛІДЖЕННЯХ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ»

де виступив з темою «Інтерпретація твору Джона Толкіна “Володар перстнів” засобами тіньового театру».

14-15 листопада 2025 року відбулась VI Міжнародна науково-творча конференція «МИСТЕЦТВО ТА НАУКА У СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ ПРОСТОРИ», де виступив з темою «Спадщина Джона Рональда Руела Толкіна та сучасна реалізація його творчості».

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОСТІ ДЖОНА ТОЛКІНА

Джон Рональд Руел Толкін (3 січня, 1892 — 2 вересня, 1973) — англійський письменник, лінгвіст, філолог, професор, поет та класик світової літератури ХХ століття та один із засновників різновиду жанру — «високе фентезі». Найбільш відомий як автор творів «Гобіт, або Туди і Звідти», «Володар Перстнів» та «Сильмариліон» [63].

Високе фентезі розглядають як окремий різновид фантастичної літератури, що ґрунтується на використанні міфологічних та казкових мотивів. Сам цей термін вперше запровадив Ллойд Александер у 1971 році [68]. Твори цього напрямку зазвичай характеризуються широким масштабом зображення подій. Для них властивий тривалий конфлікт між силами добра та зла, де антагоністи володіють надприродними можливостями.

Дж. Р. Р. Толкін народився в місті Блумфонтейн — тогочасній столиці Оранжевої Вільної Держави (нині адміністративний центр Південно-Африканської Республіки) — у родині службовця банку. Коли йому виповнилося три роки, через погіршення стану здоров'я мати разом із Джоном та його братом вирушила до Англії до родичів. Уже за рік у Африці від ревматизму помер батько, тож сім'я остаточно оселилася у Великій Британії. Початкову освіту майбутній письменник отримав завдяки матері, яка навчила його читати, писати й малювати та ознайомила з основами латини.

З 1900 року Толкін відвідував школу імені Короля Едуарда, а згодом вступив до Ексетер-коледжу Оксфордського університету, де спеціалізувався на вивченні класичних мов. Після того як у 1904 році мати тяжко захворіла, вона передала опіку над дітьми отцю Френсісу Хав'єру Моргану. Того ж року Дж. Толкін переїхав до сиротинця в Бірмінгемі. Саме під час навчання в цій школі починає формуватися його творча манера: юний Толкін створює перші штучні мови та фрагменти легендаріуму, з яких пізніше виникне твір вигаданого ним світу «Сильмариліон». Уже в цей ранній період зароджується

його задум «міфу для Англії», спрямований на реконструкцію втраченого національного епічного світобачення та збагачення нової міфології, чого так прагнув для своєї країни.

У 1915 році Дж. Р. Р. Толкін здобув диплом із відзнакою за спеціальністю «англійська філологія». Навчаючись у школі ім. Короля Едуарда, він зав'язав дружбу з однолітками, з якими пізніше утворив неформальне об'єднання під назвою «Чайний Клуб і Барровіанське товариство». Свою назву гурток отримав через звичку учасників збиратися потай у бібліотеці школи або в універмазі «Берроуз». Навіть після завершення навчання члени цього товариства продовжували тісно спілкуватися — аж до початку Першої світової війни. Саме зустрічі «ЧКБТ» стали для Толкіна поштовхом до спроб писати поезію. У 1908 році він познайомився з мешканкою того ж пансіонату — Едіт Мері Бретт, яка, так само як і він, була сиротою та була старшою за Джона на три роки. Саме вона стала прототипом Лутієн — одного з ключових жіночих персонажів середземської міфології. Сильні почуття до Едіт, імовірно, стали причиною його невдалої спроби отримати стипендію для вступу до Оксфордського університету. Отець Френсіс Морган, занепокоєний стосунками Толкіна з дівчиною, яка була не лише старшою, а й протестанткою, заборонив юнакові підтримувати з нею будь-який контакт до досягнення ним повноліття. Однак у день свого двадцять першого дня народження Толкін написав Едіт листа з пропозицією одружитися. На той момент вона вважала, що він остаточно її забув, і вже була заручена. Дізнавшись про це, Рональд вирушив до неї особисто і зумів переконати розірвати заручини. На його прохання Едіт також повернулася до католицизму. Офіційно про їхні заручини оголосили в січні 1913 року, а шлюб вони уклали 22 березня 1916 року в Церкві Пресвятої Непорочної Діви Марії. Після завершення університетських студій майбутній професор Толкін добровільно вступив до британської армії. Його призначили до Ланкаширського стрілецького полку у чині молодшого лейтенанта. Упродовж одинадцяти місяців він проходив військову підготовку в Кеннок-Чейсі, а 4

червня 1916 року був направлений до 11-го батальйону цього ж полку, що входив до складу Британського експедиційного корпусу. У період Битви на Соммі Толкін виконував обов'язки офіцера зв'язку. Уже 27 жовтня того року його було госпіталізовано через окопну гарячку — хворобу, яка ще майже два роки супроводжувала його рецидивами та вимагала постійного лікування. Решту Першої світової війни Дж.Толкін провів у тилу на території Англії, переходячи з одного гарнізону до іншого та займаючись адміністративно-штабною роботою. Саме в цей період він почав створювати міфологічний цикл, що згодом дістав назву *The Book of Lost Tales* («Книга загублених оповідей»). У цих ранніх текстах уперше з'являються риси майбутнього світу Середзем'я, а також формуються провідні теми його творчості — протистояння світла й темряви, мотиви долі, самопожертви та становлення власної міфоісторії, яка згодом переросте у роман «Володаря Перстнів». 16 листопада 1917 року його дружина Едіт народила їхнього першого сина — Джона Френсіса Руела. Пережите на війні глибоко вплинуло на свідомість письменника. Він утратив двох близьких друзів, і під час тривалої та виснажливої роботи над «Володарем Перстнів» спогади про Першу світову нерідко спричиняли у нього тяжкі, депресивні переживання.

Одразу після завершення війни Дж. Толкін отримав запрошення долучитися до роботи над укладанням нового словника англійської мови, який пізніше став відомий під назвою «Оксфордський словник англійської мови» (англ. *Oxford English Dictionary*, 1928). До його обов'язків належало дослідження історії та етимології слів германського походження, що починалися на літеру W. Паралельно він заробляв приватними уроками англійської. У цей самий час (1920–1943 pp.) Толкін створює особливий цикл приватного листування – «*The Letters from Father Christmas*» («Листи Різдвяного Діда»), які щороку надсилав своїм дітям. У цих посланнях, з власними ілюстраціями, він оживлює чарівний світ Північного Полюса, де поруч із Різдвяним Дідом мешкають Білий Ведмідь, ельфи та інші фентезійні персонажі. Хоч ці тексти спершу не призначалися для оприлюднення, вони

яскраво відображають властиві Дж.Толкіну майстерність оповідача, тонкий гумор та щирість. «Листи Різдвяного Діда» засвідчили, що його хист до створення міфів і казок був не лише літературною справою, а й глибоко особистим способом спілкування з дітьми через фантазію, мову та образи добра.

Толкін займав посади професора англосаксонської мови Роулінсона і Босуорта в Пемброк-коледжі Оксфордського університету (1925–1945), а згодом — професора англійської мови та літератури Мертон в Мертон-коледжі того ж університету (1945–1959). Разом зі своїм другом Клайвом Льюїсом він був учасником неформальної літературної дискусійної спільноти «Інклінги». У цей час Дж. Толкін продовжує впорядковувати та розширювати створену ним міфологію. У 1937 році виходить його перший друкований твір «*The Hobbit*», який, попри первісний задум як дитяча історія, став початком до масштабного міфологічного епосу. Паралельно автор працює над «*The Silmarillion*», постійно редагуючи і доповнюючи його. Він ґрунтовно звертається до середньовічних джерел – епосів, хронік та міфологічних текстів, що містять архетипні образи, соціальні моделі, сюжетні мотиви та символічні артефакти. Таке активне залучення історичної спадщини дало змогу письменникові вибудувати складний і правдоподібний світ, у якому давні мотиви гармонійно поєднуються з новими ідейними підходами та оповідними структурами. Використані архетипи стали містком між давньою літературною традицією та творчою спадщиною Толкіна.

Серед причин, що пояснюють реалістичність «Володаря перстнів», інколи згадують нібито здатність Толкіна відтворювати історичну дійсність. Деякі дослідники вбачають у масштабному протистоянні вільних народів і сил темряви алюзію на події Другої світової війни чи навіть періоду холодної війни — мовляв, у письменника темрява приходить зі Сходу, а не Заходу, як це часто трапляється у традиційних міфах. Однак сам Дж. Толкін категорично заперечував подібні інтерпретації, наголошуючи, що його твори позбавлені навмисної алегоричності та прихованого символізму. Він підкреслював, що

трактування п'яти магів як уособлення п'яти чуттів є вигадкою читачів, адже їхня кількість визначена виключно логікою сюжету. Так само всі спроби ототожнити описані події з комунізмом він вважав хибними [37, Лист № 203]. За переказами, під час однієї з лекцій, коли Толкіна знову спитали, чи не приховує він у «темряві зі сходу» натяк на СРСР, професор з іронією відповів:

«Ні, що ви, комуністи тут ні до чого. Я, звісно, мав на увазі Кембридж!» – обігруючи традиційне суперництво двох головних університетів Великої Британії. Проте сумніви щодо алегоричної природи тексту здебільшого безпідставні, адже алегорія як художній метод була Толкіну загалом не близькою. (Це, утім, не означає, що він не міг нею послуговуватися: наприклад, його оповідання 1945 року «Лист кисті Ніггля» [51] являє собою цілком алегоричний твір із виразними автобіографічними мотивами.)

«Володар Перстнів» же побудований за зовсім іншими принципами.

Якщо звернутися не до алегоричних прочитань, а до можливих історичних паралелей, які міг мати на увазі Толкін, то війна за Перстень перегукується з іншим визначальним конфліктом європейської історії – протистоянням Західної Римської імперії та гунів у V столітті нашої ери. У цьому контексті битва на Пеленнорських полях, що у «Володарі Перстнів» в низці деталей нагадує битву на Каталаунських полях. У ній об'єднані війська римлян і вестготів під командуванням полководця Аеція та короля Теодориха протистояли гунам і остготам Аттіли, що також нагадує ім'я короля Теодена у романі. Образ Арагорна, «останнього з нуменорців», який довгі роки провів у мандрах, подібно до Аеція – «останнього з римлян», що значну частину життя прожив серед варварських племен. Смерть літнього короля Теодена, котрий загинув, коли його придавив кінь, так само дивовижно перегукується із загибеллю короля вестготів Теодориха, який також упав із коня. Подібні збіги, однак, не дають підстав вважати «Володаря Перстнів» алегорією війни з гунами. Радше ці паралелі вказують на коло джерел, з яких автор міг почерпнути творчі імпульси. До таких джерел належать, передусім, германо-скандинавські, англосаксонські та, меншою мірою, франкські саги. Саме вони

стали підґрунтям ключових мотивів твору Толкіна та численних другорядних сюжетних елементів.

Сюжетний мотив про викрадення чаші, що пробуджує дракона після тривалої сплячки й приводить до масштабної битви, походить із другої частини поеми «Беовульф» [7]. Цей сюжетний компонент відіграє ключову роль як у «Гобіті», так і у «Володарі перстнів». У Толкіна першою істотою, чия жадібність запускає ланцюг подій та зрештою призводить до великої війни, виступає Голум, який знаходить і привласнює Перстень; пізніше до цього ряду долучається й Більбо, адже він теж отримує його з власного егоїстичного бажання. В інтерпретації К. Юнга архетипи постають як універсальні символи, притаманні всім культурам і такі, що відображають спільний колективний досвід людства.

Мотив скарбу, який несе загибель своєму власникові та може бути усунений лише шляхом його повного знищення, є типовим елементом давньогерманського епосу. Подібні паралелі простежуються, зокрема, у «Сазі про Вельсунгів» [19], а також у «Старшій» [6] та «Молодшій Едді» [4]. У цих творах розповідається про те, як Локі, спіймавши карлика Андварі, забрав у нього все золото разом із чарівним перснем, здатним примножувати багатства. Розлючений Андварі наклав на кільце прокляття, що прирікало кожного його власника на загибель. Хрейдмар та його сини отримали це золото, однак уночі Фафнір убив батька, перетворився на дракона й залишився стерегти проклятий скарб. Цей сюжет перегукується з історією Смеагорла–Голума, який під час риболовлі випадково знайшов Перстень Всеваддья, убив власного брата, щоб заволодіти ним, і згодом, під впливом Кільця, поступово перетворився на істоту-хижака. Мотив необхідності позбутися проклятого багатства фіксується й в інших пам'ятках: так, у фіналі англосаксонської поеми «Беовульф» скарб переможеного дракона разом із тілом героя ховають у кургані, а в «Пісні про нібелунгів» золото нібелунгів назавжди занурюється на дно Рейну. Крім того, у «Беовульфi» герой також перемагає дракона мечем, що зламаний, що певною мірою перегукується з епізодом «Володаря Перстнів», де Ісідур завдає смертельного удару Саурону, позбавивши його тілесної оболонки.

Прикладом подібного мотиву є також Кільце Гігеса, описане Платоном у «Державі» [16]. За легендою, лідійський пастух Гігій знайшов перстень, що дарував невидимість, і, скориставшись цією силою, зумів безкарно чинити аморальні вчинки — зокрема, зраду та вбивство. Вплив численних історичних та міфологічних наративів, таких як поема «Битва дерев» з «Книги Талієсіна» [67], а також «Калевала» [3] (якій Толкін присвятив окрему лекцію), що повпливало на формуванні його творчого світогляду. Ці міфи й легенди стали важливими складниками літературного та культурного фундаменту, на якому постали художні світи Толкіна.

У романі «Володар перстнів» природа посідає важливе місце. Для Дж. Толкіна вона постає як вічна й одухотворена сутність; недарма автор вводить у світ Середзем'я особливих істот — ентів, напів-людей напів-дерев, які охороняють ліси від руйнівної діяльності людей. Толкін, як письменник XX століття, гостро відчуває поступове знищення природного середовища, значною мірою спричинене людським впливом. Гармонія між людиною та довкіллям, характерна для давніх часів, у сучасності втрачена. Упродовж роману давня природа неодноразово порівнюється із сучасною, і щоразу наголошується, що теперішня вже позбавлена колишньої могутності та таємничості. Важливо й те, що сили зла перш за все спотворюють природний світ — нищать ліси, змінюють ландшафти. Це відображає світогляд людини XX століття. Герой, у серце якого проникло зло, перетворює «долину, колись покриту лугами», на спотворений індустріальний пейзаж — «чорні порожнини шахт, плоскі дахи майстерень і бурий дим над горами кузень».

У творчості Дж. Толкіна, а саме у «Володарі перстнів», присутньо багато паралелей у подіях та персонажах з реаліїв першої світової війни, наприклад, образ Сема, друга Фродо, який присутній у інсценівці. Гоббіт Сем Гемджі — можливо образ британського солдата. Ще один біограф Дж.Толкіна – Еллен Вілкінсон у статті, опублікованій в науковому журналі при Манчестер

Метрополітен Університет стверджує, що хоббіт Сем – це збірний образ, в якому відображено позитивні якості особистого ординарця лейтенанта Дж.Толкіна.

“Між офіцерами і рядовими британської армії була величезна класова прірва. Офіцери, як правило, вихідці з вищого і середнього класу, а рядові військовослужбовці – представники нижчих верств. Кожному офіцеру був призначений “бетмен” – слуга, який наглядав за речами офіцера і дбав про нього”.

Професор Дж. Толкін побудував цілий світ довкола свого фентезійного задуму. До своїх історій він також створював твори мистецтва, малюнки, мови, поезію, прислів'я, карти світу, каліграфію, хронології, генеалогічні дерева, геральдику, глосарії, прологи та анотації, які підкріплюють уяву у читача. Також він придумував мови народів у своїх романах зі своїми лінгвістичними особливостями. 1949–1955 роки для письменника стали вирішальними — саме тоді завершено та опубліковано головний його твір, трилогію *The Lord of the Rings* («Володар Перстнів»), яка підсумувала попередні десятиліття творчої праці та пошуку Джона Толкіна. У романі поєднано лінгвістична точність, символізм та філософію, що перетворили його на один із найвпливовіших творів ХХ століття. Після виходу «Володаря Перстнів» письменник зосередився на редагуванні та впорядкуванні минулих текстів та історій. Завершальний етап його літературного життя позначений публікації різних поем, казкових історій та численних листів, у яких розкривається глибина його авторського задуму. Дж.Толкін наголошував, що його твори «мають філологічний характер», на створення роману «Володаря Перстнів» його надихнуло саме мовознавство та, що творення мов є основою для написання його творів. Історії та твори склалися для того, щоб створити світ для мов, а не навпаки.

«У мене спершу виникає ім'я, а вже потім — історія ... для мене цей твір чималою мірою — есе з „лінгвістичної естетики“». Толкін розповідав: «Ніхто не вірить мені, коли я кажу, що моя величезна книга — це спроба створити

світ, у якому мова, яка відповідає моїм особистим естетичним уподобанням, могла б здаватися справжньою. Але це правда. Один запитувач (серед багатьох інших) бажав знати, про що взагалі «В. П.» і чи не «алегорія» це. І я сказав, що це — спроба створити ситуацію, в якій звичайнісіньким привітанням було б «елен сіла луменн' оментіелмо», і що ця фраза виникла задовго до книги. Більше ні про що мене не питали» [61] [43].

Перші позитивні рецензії на «Володаря Перстнів», написані У. Оденом та К. Льюїсом у 1954–1955 роках, згодом стали підставою для ґрунтовних досліджень, що включали вивчення мотивів міфотворчості Толкіна в цілому. На межі 1950–1960-х років здійснено перші порівняльні аналізи творів Дж. Толкіна, К. Льюїса, О. Барфілда та інших учасників Оксфордського філологічного й літературного гуртка. У своїй книзі «Толкін. Біографія» Карпентер наводить оцінки літературних критиків і письменників [69]:

- «У творі немає релігійних мотивів, серед персонажів немає жінок» (Дж. У. Ламберт, «Санді Таймс»);
- «Ця книга подібна до грому в ясному небі. Стверджувати, що разом із нею повернувся героїчний роман, майже патологічно поєднаний із його антиромантизмом, було б недоречно» (К. С. Льюїс, «Час і приплив»);
- «Дивно, що всі персонажі — хлопці, які прикидаються дорослими героями. Навіть ельфи, гноми та енти — це хлопці, котрі ніколи не виростуть» (Едвін Мьюїр, «Спостерігач»);
- «Реаліст не знайде для неї часу. А той, чию уяву можна розпалити, порине у його глибини і стане учасником захоплюючої пригоди» (Oxford Times).

Минуло понад півстоліття відтоді, але сприйняття Дж.Толкіна та його творів залишається неоднозначним. 28 березня 1972 року письменник отримав звання командора Ордена Британської імперії від королеви Єлизавети II.

Після смерті Дж. Толкіна у 1973 році його син Крістофер Толкін опублікував низку творів, створених на основі численних нотаток і неопублікованих рукописів батька, серед яких «Сильмариліон» (1977) та серія

«The History of Middle-earth». Ці видання дозволили відтворити цілісну еволюцію міфологічного світу, створеного професором Толкіном. Разом із «Гобітом» та «Володарем перстнів» вони формують комплексне зібрання казок, поезії, вигаданих історій, штучних мов та літературних есе про вигаданий світ Арди та його частину — Середзем'я. У 2003 році британський журналіст і публіцист Джон Гарт опублікував монографію «Толкін і Велика війна: переддень Середзем'я» («Tolkien and the Great War: The Threshold of Middle-earth»), де наводяться записи щоденників і цитати самого Толкіна, що висвітлюють його переживання та спостереження під час цих історичних подій:

«Молодших офіцерів вбивали дюжину у хвилину... Мене завжди дивувало, як ми тут виживаємо. Ймовірно завдяки неухильній хоробрості маленьких людей на противагу нікчемним шансам». Описав Джон Гарт в своїй книзі про біографію Джона Толкіна [30].

Інтерв'ю BBC 1968 року з Дж. Р. Р. Толкіном (автор — Пітер Колл'єр) [48]. У лютому 1968 року Дж. Р. Р. Толкін дав інтерв'ю у зв'язку зі зйомками телевізійного документального фільму BBC «Tolkien in Oxford» («Толкін в Оксфорді»), частина якого також увійшла до «J.R.R. Tolkien: An Audio Portrait» («Дж. Р. Р. Толкін: Аудіопортрет») [56].

«Наскільки мені відомо, це інтерв'ю було оприлюднене лише минулого року — 7 квітня 2007 року, під час виходу книги «Діти Гуріна» (*The Children of Húrin*). Відтоді невелика частина цього інтерв'ю зберігається в архівах новин BBC, однак повна версія досі недоступна. До цього випуску також входить цікаве інтерв'ю з Адамом Толкіном, онуком письменника, присвячене книзі «*Діти Гуріна*», з програми BBC Newsnight» - пише Пітер Колл'єр у своїй статті про це інтерв'ю Джона Толкіна.

Таким чином, хронологія писемності є не лише послідовними творчими етапами Дж. Р. Р. Толкіна, а й відображенням унікального процесу народження авторського міфу, який виріс з фрагментів і мовних експериментів у грандіозну систему окремого міфологічного світу, що поєднала літературу,

мову й філософію в єдине художнє ціле. Ми бачимо, що багато письменників, журналістів, дослідників і публіцистів присвятили свої роботи вивченню життя та творчості професора Дж. Р. Р. Толкіна, а також подіям, які сформували його як особистість і як митця. Життєвий і творчий шлях Дж. Толкіна був надзвичайно насиченим та різноманітним, сповненим пошуків власної міфології для Англії. Дослідники зверталися не лише до його біографічних фактах та архівах, а й до особистих листів письменника, його відеоінтерв'ю, поезій, пісень, малюнків, картографій та написів і навіть музичних творів, які Джон Толкін створював паралельно зі світом свого «Середзем'я». Цей багатогранний творчий спадок дає змогу глибше зрозуміти світогляд письменника та його внутрішній художній всесвіт, який він майстерно втілював у своїх творах. Вони сповнені метафор і символів, що відображають ту реальність, яку пережив сам Джон Толкін.

1.1. Символізм та значення символів у епічному романі Джона Толкіна «Володар перстнів».

Дж. Толкін надихався англосаксонською та давньоісландською літературою. Власне, сама назва трилогії «Володар Перстнів» походить від кеннінгу *hringa þengel* – «володар перстнів», що трапляється в епосі «Беовульф». Образ чарівного перстня має коріння у давньому звичаї, коли вождь нагороджував найвірніших воїнів золотими кільцями. Отримуючи кільце від вождя, воїни визнавали його владу та вважали, що він ділиться з ними часткою своєї надприродної сили. У англосаксонській та давньоісландській поезії збереглися сталі вислови на означення шляхетного правителя: «той, хто дає кільця», «роздавач перстнів», «щедрий на кільця». А про недобросовісного вождя казали, що він «не дав ані кільця» — тобто не мав благодаті, яку міг би передати своїм людям. Толкін переосмислив цей мотив у протилежному ключі: у його світі Саурон, роздаючи персні, передавав не благодать, а власну злобу та волю до підкорення. Деякі дослідники припускають, що Толкіна міг надихнути реальний артефакт – перстень Сільвіана, римського воєначальника, знайдений у 1785 році в Англії, фото

якого можна подивитись в додатках. Він датується приблизно IV століттям і містить латинський напис «SENICIANE VIVAS IN DEO» – «Сенеціане, живи з Богом» (читання не зовсім точне). Перстень дуже великий і, очевидно, носився поверх рукавички — саме так Саурон носить свій перстень у фільмах Пітера Джексона. З цим перснем пов'язана свинцева табличка з прокляттям, знайдена під час розкопок храму бога Ноденса за 130 км від місця знахідки перстня. На ній написано: «Богові Ноденсу. Сільвіан загубив перстень і пожертвував половину його вартості Ноденсу. Хай той, хто зветься Сенеціаном (імовірний крадій), не матиме здоров'я, доки не поверне його до храму». У 1929 році археолог сер Мортімер Вілер звернувся до Дж. Толкіна, як до професора англосаксонської мови в Оксфорді, із проханням пояснити походження імені «Ноденс» [34]. Цілком імовірно, що ця історія стала одним з поштовхів для Толкіна при створенні «міфології для Англії». У романі перстень Саурона також має напис і несе для нього силу, але для інших стає прокляттям, адже кожен, хто його надягає, піддається спокусі влади та власних егоїстичних бажань.

Однією із центральних ідей епопеї є ідея всепрощення. Будучи до глибини душі гуманістом, Джон Толкін відкидає будь-яку думку про помсту або навіть про справедливую кару. Він описує це у першій книзі «Братерство Перстня» коли один із героїв книги, Фродо каже, що йому жаль, що його дядечко не вбив створіння яке їм загрожує. Маг Гендальф відповідає Фродо, що саме жаль та милосердя утримало руку його дядечка від вбивства. Що без крайньої потреби вбивати не можна, інакше в душу людині легше народитися злу. Вбивати, навіть заради найдобрішої мети, значить чинити на руку світовому злу. В романі у зла є конкретне уособлення - Чорний Володар Саурон. Він на кожному кроці спокушає, пропонуючи легкий вихід із ситуації. Тим, кого він не може спокусити повністю вдатися до зла, Саурон пропонує вчинити дрібне лиходійство, яке веде на перший погляд до добра. Однак Дж.Толкін через дії персонажів у романі описує, що вчинене зло призведе до ще більшого. На злі не можна будувати добро.

Зброя спокуси Сауона – могутнє Перстєнь Всєвладдє, що дарує силу. Однак Перстєнь дарує силу лишє тому, хто здатний подолати його злу волю, хто сильний духом, але могутнім воно особливо небезпечно, тому що вони використають цє у скоєнні зла. Тому що той, хто отримав у свої руки темну силу і використовав її хоча б і на благо, неминує сам стане Чорним Володарем. По Толкіну, тільки відмовившись від влади, можна захистити себе від скверни, тому що самовладдє не терпить опору, гідності та незалежності, воно прагне ненаситно бути всюдисущим. Позитивні герої витримують випробування, адже за задумом Дж.Толкіна зло безперервно породжує зло, а добрий володар не краще злого, навіть якщо раби їм задоволені. Перстєнь, як і Саурон – алегорія зла.

Кільцє як зовнішня сила.

«Первинний символізм Перстня, як воля до простої влади, що прагне об'єктивувати себе за допомогою фізичної сили та механізму, а отже, неминує також і брєхні. Перстєнь Сауона – цє лишє одне з різних міфічних трактувань вкладання свого життя або сили в якийсь зовнішній об'єкт, який таким чином піддається захопленню або знищенню з катастрофічними для себе наслідками». Писав у своїх листах Джон Толкін [37].

Чорні хмари в романі постають як символ поширення зла. У межах концепції Дж.Толкіна ці хмари, породжені пробудженням вулканічної гори Сауроном, виконують функцію затемнення сонячного світла. Оскільки створіння зла та темряви у всесвіті Толкіна не здатні пересуватися за умов прямого сонячного світла, поява темних хмар забезпечує їм можливість пересування та дій. Коли ж цей темний покров досягає міст або оборонних укріплєнь вільних народів, цє стає передумовою для подальшого військового нападу. Таким чином, образ чорних хмар відображає фундаментальну ідею протистояння світла й тіні, що надає йому особливої виразності у контексті сценічної інтерпретації, зокрема в тіньовому театрі.

Аналізуючи творчість профєсорє Дж. Р. Р. Толкіна, можна дійти висновку, що, вивчаючи багатовікову європейську міфологію, він

переосмислює її архетипи та художньо втілює у власному світі за дуже короткий час відносно становлення міфології як явища. У своїх творах автор використовує класичні моделі, поєднуючи образи героя, міфічні артефакти та притаманні їм сюжетні властивості, Дж.Толкін не лише відтворює традиційні символи, а й надає їм нового змісту, створюючи оригінальну систему міфологічних образів. Його бачення «англійської міфології» сформоване на основі поєднання численних культурних джерел, а також відображає особистий досвід, моральні переконання та світогляд митця.

РОЗДІЛ 2. «ВОЛОДАР ПЕРСТНІВ» ДЖОНА ТОЛКІНА В КІНЕМАТОГРАФІЇ, АНІМАЦІЙНИХ ФІЛЬМАХ ТА ТЕАТРІ.

2.1. Постановки твору Дж. Толкіна «Володар перстнів» в кіно, театрі та мультиплікації.

З часу видання книги роман вже близько ста років привертає увагу режисерів, кіномитців, композиторів, мультиплікаторів та інших митців. Чимало п'єс та кіносценаріїв було створено в США, Англії, Європі, Новій Зеландії. Також були зняті кінофільми, поставлені масштабні театральні постановки. В Україні наразі немає у вільному доступі будь яких згадок про постановки на сценах чи перформансах.

Спроби екранізувати твори Толкіна здійснювали Вільям Снайдер, Пітер Шеффер і Джон Бурман. Їхня робота привела до створення кількох варіантів сценаріїв, концепт-артів та навіть короткого анімаційного фільму. Відомо також, що інтерес до адаптації творів Толкіна в різний час виявляли Волт Дісней, Ел Бродакс, Форрест Акерман, Деніс О'Делл. О'Делл спершу розглядав кандидатуру Річарда Лестера як режисера, але пізніше звернувся до Девіда Ліна, Стенлі Кубрика, та Джорджа Лукаса. У 1938 році Толкін отримав листа від американського продюсера, який представляв Disney Studios і пропонував обговорити можливість анімаційної екранізації «Гобіта». Толкін рішуче відмовив, оскільки різко не сприймав художній стиль студії Діснея. У своєму листуванні (у «Листах Толкіна», №13) він писав:

«Мене відверто дратує той чарівний “диснейський” стиль — занадто вульгарний і спрощений» [52].

Толкін наголошував, що не хоче, щоб його історії та персонажі перетворювалися на комерційні карикатури, тому виступав категорично проти співпраці з Walt Disney Productions. Він вважав, що Дісней «зневажає красу й глибину справжньої казки», і що його стиль підходить дітям, але не для епосу чи міфу. Права на адаптацію творів Толкіна пройшли через кілька студій, а потім назавжди продані для United Artists. У 1976 році компанія United Artists передала права на «Володаря перстнів» (і частину прав на «Гоббіта») компанії Fantasy Films [53].

У 1977 році студія Rankin/Bass Productions створила анімаційну версію «Гоббіта» як телевізійний спеціальний випуск. Через рік, у 1978-му, Ральф Бакши випустив повнометражний анімаційний фільм, що охоплював першу частину «Володаря перстнів». Попри те, що стрічка принесла прибуток, зароблених коштів виявилося недостатньо, щоб автоматично розпочати роботу над продовженням, яке завершило б історію. Через конфлікти з продюсером Солом Зенцем Бакши залишив проєкт. Згодом, у 1980 році, Rankin/Bass підготувала телевізійну анімаційну екранізацію «Повернення короля». У цей період також було знято кілька фільмів у жанрі фентезі, що певною мірою спиралися на міфотворчість Толкіна. Серед них — «Темний кристал» Джима Генсона та Френка Оза, а також «Віллоу» Джорджа Лукаса. Джим Генсон був відомим лялькарем, сценаристом і режисером, який створив популярну телепрограму «Маппет-шоу» [53].

На момент виходу анімаційного фільму Бакши, Пітер Джексон був в юному віці. Він не читав книгу та «почувши назву» пішов дивитися фільм:

«Мені сподобався початок — у ньому були чудернацькі сцени в Гоббітоні, моторошна зустріч із Чорним Вершиником на дорозі та кілька непоганих бойових сцен, але потім, приблизно на середині, розповідь стала дуже незв'язною та дезорієнтуючою і я справді не розумів, що відбувається. Однак фільм викликав у мене бажання прочитати книгу, хоча б для того, щоб дізнатися, що сталося!» [38].

Театральні постановки «Володар Перстнів».

У різних європейських театрах ставили невеликі адаптації, найчастіше як: драматичні етюди, символічні пластичні вистави, читки з музичним супроводом.

The Lord of the Rings – The Musical (2006–2007, Торонто / Лондон) наймасштабніша театральна постановка за творами Толкіна. Великий мюзикл триває близько 3 години у ньому було поєднання акторської гри, акробатики, жестових сцен та хорового співу. Сцена була трансформованою та рухомою, створюючи ефект подорожі. Постановка коштувала понад 25 млн доларів — одна з найдорожчих у історії театру.

Екранізація кінотрилогії “Володар Перстнів”.

Кінотрилогія складається з трьох масштабних пригодницьких фільмів режисера Пітера Джексона, створених за мотивами роману «Володар перстнів» англійського письменника Дж. Р. Р. Толкіна. До неї входять стрічки: «Володар перстнів: Братерство перстня» (2001), «Володар перстнів: Дві вежі» (2002) та «Володар перстнів: Повернення короля» (2003). Виробництвом і прокатом займалася студія New Line Cinema разом із WingNut Films. До головного акторського складу увійшли Елайджа Вуд, Ієн Мак-Келлен, Лів Тайлер, Вігго Мортенсен, Шон Астін, Кейт Бланшетт, Джон Ріс-Девіс, Крістофер Лі, Біллі Бойд, Домінік Монаган, Орlando Блум, Г'юго Вівінг, Енді Серкіс та Шон Бін. Варто згадати, що британський актор Крістофер Лі (якого вже немає серед нас) був єдиним учасником знімальної групи, який особисто зустрічався з Джоном Толкіном — їх розмова відбулася в одному з англійських пабів. Після завершення роботи над трилогією Лі говорив в інтерв'ю, що це була найкраща команда, з якою йому доводилося працювати. Крістофер Лі багато разів перечитував роман, і відомо, що в останній день свого життя, перебуваючи в лікарні, він дивився «Володаря перстнів» разом із родичами — фільм, у якому сам зіграв. Це підкреслює його щире відданість цьому світові та історії.

Режисер Пітер Джексон у 1997 році разом із Крістіаном Ріверсом, Філіппою Бойєнс та Френ Волш, яка була його дружиною, розпочали роботу над розкадруванням та написанням сценарію трилогії. Того ж року він доручив команді розпочати створення візуальної концепції Середзем'я. Вони не ставили за мету відтворити книги Толкіна слово в слово. Натомість творці вирішили зробити вільну екранізацію з трьох частин: окремі епізоди з романів були опущені, деякі елементи сценарію створили повністю заново, а частину подій перенесли в інший порядок або інший контекст.

Щоб історія була зрозумілішою для широкої аудиторії, Джексон застосував більш послідовний, хронологічний спосіб подачі подій, а не складне переплетення сюжетних ліній, як у Толкіна. Під час знімального процесу сценарії продовжували коригувати, зокрема й завдяки пропозиціям

акторів звертаючись до оригіналу книг, які прагнули глибше розкрити своїх персонажів. Пітер Джексон так описував процес створення фільмів:

«Було б зрозуміліше, якби я назвав це історичним фільмом. Щось дуже відмінне від «Темного кристалу» або «Лабіринту». Уявіть собі щось на зразок «Хороброго серця», але з невеликою кількістю візуальної магії Легенди. Він повинен мати історичну авторитетність як у «Хороброго серця», а не беззмістовний фентезійний балаган як у «Віллоу» [62].

Події кінотрилогії відбуваються у вигаданому світі Середзем'я й зосереджені навколо гобіта Фродо Бегінса, який разом із Братством вирушає в мандрівку, щоб знищити Єдиний Перстень і тим самим зупинити його творця — Темного Лорда Саурона. Згодом Братство розпадається, і Фродо змушений продовжувати шлях лише зі своїм вірним другом Семом та непередбачуваним Голумом, чия зовнішність і поведінку спотворює залежність від Перстня. У цей час Арагорн — спадкоємець престолу Гондору, який живе у вигнанні, разом із ельфом Леголасом, гномом Гімлі, гобітами Меррі та Піппіном і чарівником Гандальфом намагаються об'єднати Вільні Народи Середзем'я, стримати війська Саурона та допомогти Фродо, відвертаючи увагу Темного Лорда. Як у романі, так і в екранізації використовуються символічні мотиви протистояння світла й темряви, що нагадують прийоми театру тіней. Наприклад, у одному з епізодів Гандальф відганяє слуг Саурона завдяки магичному саяву; Сем, друг Фродо, завдяки світлу факелів створює велику тінь, що лякає орків; в іншій сцені сонячні промені, які пробилися крізь хмари, засліплюють військо орків, даючи армії добра шанс завдати вирішального удару.

Усі три фільми знімали одночасно в Новій Зеландії, батьківщині Джексона, з 11 жовтня 1999 року до 22 грудня 2000 року, а додаткові зйомки тривали у 2001—2003 роках. Це був один із наймасштабніших та найамбітніших кінопроектів того часу з бюджетом 281 млн доларів (у перерахунку — 494 млн доларів станом на 2022 рік). Прем'єра першої частини відбулася в Лондоні 10 грудня 2001 року, другої — у Нью-Йорку 5 грудня 2002-го, а третьої — у Веллінгтоні 1 грудня 2003 року. Розширені режисерські версії кожного фільму вийшли для домашнього перегляду приблизно через рік

після кінотеатрального релізу. Основні зйомки проходили паралельно в національних парках і заповідних зонах Нової Зеландії з 11 жовтня 1999 року до 22 грудня 2000 року. Семи різним знімальним групам вдалося відзняти матеріал у більш ніж 150 локаціях, а також у павільйонах Веллінгтона та Квінстауна. Попри те, що Джексон був головним режисером усього проєкту, у знімальних командах режисерські обов'язки виконували також Джон Магаффі, Джефф Мерфі, Френ Волш, Баррі М. Осборн, Рік Поррас та інші асистенти режисера, продюсера чи сценариста, які були вільні в той момент. Робота над мініатюрами тривала фактично протягом усього виробничого процесу і в сумі перевищила тисячу знімальних днів. Для створення музичного супроводу запросили канадського композитора Говарда Шора. Він написав музичні теми до Ширу й Фродо ще до початку зйомок. У серпні 2000 року Шор знову відвідав знімання й переглянув монтажні уривки «Братерства перстня» та

«Повернення короля». Композитор створив від 85 до 110 лейтмотивів — для різних персонажів, народів і місцевостей, що стало одним із найбільших музичних каталогів у кіно. Основну частину музики виконав Лондонський філармонічний оркестр, у складі якого було від 93 до 120 музикантів. До запису долучилися також хор London Voices, хор хлопчиків London Oratory School та інші вокалісти, включно з кількома акторами трилогії, які співали в окремих епізодах. Ця трилогія вважається однією з найвидатніших та найвпливовіших серій фільмів, коли-небудь створених. Проєкт досяг величезного комерційного успіху, зібравши у світовому прокаті \$2,9 млрд. Усі три частини отримали високу оцінку як від критиків, так і від глядачів за гру акторів, режисуру, сценарій, масштабність, емоційну силу, інноваційні спецефекти та повагу до першоджерела. Трилогія здобула чимало нагород, серед них — 17 «Оскарів» із 30 номінацій. Зокрема, «Повернення короля» отримало нагороду як найкращий фільм року — уперше в історії для жанру фентезі. У 2021 році «Братерство перстня» було внесено Бібліотекою Конгресу США до Національного реєстру фільмів за його «культурну, історичну та естетичну цінність».

Пітер Джексон у 2020 році, на zoom-зустрічі, яка відбулась у пік хвороби

ковід з основними акторами фільмів, сказав дуже важливу річ для сучасного світу, який відображає також його гуманістичні переконання, які властиві і Дж.Толкіну: «Тепер час для кожного з нас вирішити, яким стане цей світ, та зробити щось, щоб він став трохи кращим». Також на 20-ту річницю у 2021 році двох трилогій - «Володар пернсів» та «Гобіт», вийшло оновлення візуального зображення від творців фільмів у вигляді продажі DVD-дисків та знов показали у кінотеатрах світу. Зняті грандіозні кіноепопеї «Володар кілець» і «Хоббіт» перетворили творіння Толкіна і його героїв у явище справжньої масової культури, а його ім'я, як і імена гобітів Більбо, Фродо, Гендальфа, Саурона і Горлума, перетворилося на всесвітньо відомий і миттєво впізнаваний бренд.

Повідомлення про вихід біографічного художнього фільму «Толкін» привернуло значну увагу. Детальний показ життя всесвітньо відомого автора, який подарував читачам одну з найяскравіших і найулюбленіших казкових історій, виглядає цілком закономірним. Його казка стала популярною однаково серед дітей і дорослих, адже Толкін створив у ній своєрідну метафоричну модель реального світу. Водночас прем'єра фільму привернула увагу біографа Джона Гарта, автора книги «Толкін і Велика війна», оскільки він досліджує той самий етап життя письменника, який було покладено в основу кінострічки:

«Байопіки (біографічні фільми) зазвичай дозволяють собі неабияку свободу поводження з фактами, і цей фільм не виняток. Схвалення з боку сім'ї Толкіна додало б фільму достовірності і допомогло б не допустити спотворень та неточностей. В іншому випадку ми надаємо погану послугу історії», - заявив Гарт. «Як біографу, мені, судячи з усього, доведеться виправляти неточності, що виникають у зв'язку з фільмом. Залишається лише сподіватися, що всі, кому сподобається фільм і хто зацікавиться роками становлення Толкіна, раджу звернутися все ж до надійної біографії», - додав він [23].

Правами на використання творчої спадщини Джона Толкіна опікувалися двоє з його чотирьох дітей — син Крістофер та донька Прісцилла. Право Крістофера вимагати дбайливого ставлення до пам'яті батька ґрунтується не лише на родинному зв'язку, а й на всьому його професійному житті, яке він

присвятив збереженню, дослідженню та розвитку літературної спадщини письменника. Як і батько, Крістофер Толкін був письменником і лінгвістом, професором Оксфордського університету. Саме він завершив і опублікував незакінчену працю «Сильмариліон» і видав кілька книг, що продовжують та пояснюють «Історію Середзем'я». Суперечка навколо фільму «Толкін» стала далеко не першою ситуацією, коли спадкоємці заперечували, у тому числі й у судовому порядку, право письменників чи кінематографістів звертатися до образу та творчості автора. У 2012 році було розпочато судовий процес проти розробників серії відеоігор за мотивами «Володаря перстнів». У позові стверджувалося, що такі ігри «псують спадщину і репутацію Толкіна та суперечать духу його творів». Крістофер Толкін не приховував свого різко негативного ставлення до нових адаптацій. У 2012 році в інтерв'ю газеті *Le Monde* він сказав: «Толкін перетворився на монстра, поглинутого власною популярністю і безглуздістю нашого часу. Комерціалізація знищила естетичний і філософський вплив його книг». Водночас відомо, що погляди сина Крістофера – Саймона Толкіна – кардинально відрізнялися від жорсткої позиції його батька. Через це між ними тривалий час не було спілкування [23].

У процесі вивчення творчої спадщини Дж. Р. Р. Толкіна можна спостерігати явище її надзвичайно швидкої популяризації, яке, з одного боку, сприяло широкому поширенню його ідей, а з іншого — призвело до спрощення змісту його творів та нерозуміння основної ідеї молодого покоління, яке часто звертає увагу лише на візуальну частину. На основі його творчості почали з'являтися численні сувеніри, комп'ютерні ігри та інша комерційна продукція, що робить ставку на візуально складову.

У 2021 році режисер Пітер Джексон відомої кінотрилогії за однойменним романом, здійснив оновлення кольорової гами для всіх фільмів на честь 20-річчя прем'єри трилогії у світовому прокаті. Оновлені версії знову вийшли на великі екрани кінотеатрів по всьому світу та зібрали майже 41 мільйон доларів касових зборів. Цей факт свідчить не лише про актуальність, а насамперед про стійкий інтерес глядачів до фільму, особливо варто зазначити, що кожна частина трилогії триває в середньому близько трьох годин, що ще раз

підкреслює масштабність проєкту та відданість аудиторії. З власних спостережень можу додати, що під час показу фільму в одному з кінотеатрів Харкова у 2021 році, сеанс відбувався мовою оригіналу. Не дивлячись на це у найбільшій залі був аншлаг - майже всі місця були заповнені. Це є яскравим свідченням високого інтересу глядачів до перегляду цього видатного фільму навіть англійською мовою.

Але вийшовши у 2022р. на основі світу Середзем'я серіал «Персні Влади» на розробку якого виділили по одним з даних \$715 млн згідно з «The Wall Street Journal», що майже вдвічі більше ніж бюджет трилогії фільмів, був не прийнятий як шанувальниками творчості Дж.Толкіна, так і критиками. Можна зробити висновок, що успіх та автентичність залежить від режисера та творчої команди проєкту, а не лише від бюджету який за бажанням можуть виділити великі компанії. Між комерцією та збереженням первинних моральних і філософських ідей автора необхідно підтримувати баланс, аби спадщина професора Толкіна не втратила своєї духовної та художньої глибини.

Такі приклади підкреслюють важливість не лише збереження, а й шанобливого ставлення до спадщини Толкіна та автентичності його художнього світу. Попри велику кількість екранізацій, театральних постановок і комп'ютерних адаптацій, досі не існує спроби втілити «Володаря перстнів» засобами театру анімації, хоча саме цей жанр, на мою думку, має особливий потенціал для передачі символічності персонажів і феєричної атмосфери твору. Твори Джона Толкіна багато реалізовували у мультиплікації, кінематографі, відео-іграх, але вистав у театрі ляльок немає. Його твори непопулярні саме у театрі. Я вважаю, що у тіньовому театрі є багато можливостей для створення вистави, бо у романі “Володар перстнів”, що створений у жанрі фентезі, є багато фольклору та міфологічних образів, символізму, що відкриває можливості для тіньового театру, в якому можливо широко використовувати сучасне освітлення та гру тіней під різними кутами, фільтри з різних матеріалів, комбінування тіньових ляльок з живими руками актора.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ВТІЛЕННЯ «ВОЛОДАРЯ ПЕРСТНІВ» В ТЕАТРІ АНІМАЦІЇ.

3.1. Історія тіньового театру

Точна дата і місце появи театру тіней невідомі. Проте в перших дослідженнях зазначається, що цей вид мистецтва виник в Індонезії та Індії, де він мав одночасно культурні й релігійні особливості. Ляльки, які використовувалися в індонезійському театрі тіней, нині виставляються в багатьох музеях і відомі по всьому світу. Цей вид ляльок існує близько тисячоліття, поширювався в різних країнах та релігіях. До другого тисячоліття театр тіней набув популярності в Китаї та Індії. Наприклад, індонезійський театр тіней називають ваянг (translit. wayang) — традиційна форма лялькового театру з острова Ява. Він поєднує ляльки, виставу та тіні предків. Сам термін «ваянг» поділяється на кілька типів: ваянг-куліт (театр тіней), ваянг-голек (театр дерев'яних ляльок), ваянг-топенг (театр у масках) та ваянг-оранг (драматичний театр). Найчастіше під «ваянг» розуміють саме тіньовий театр. Вистави можуть тривати до 8 годин, а глядачі сидять по обидва боки екрана, спостерігаючи або за тінню ляльок на білому екрані, підсвіченому електричною або газовою лампою, або за самими яскравими ляльками. Театр ваянг поширений на островах Ява і Балі, а сюжети частково запозичені з індійських епосів Рамаяни та Махабхарати. Людина, що керує виставою з-за екрану, називається даланг. Він одночасно виконує роль ляльководя, оповідача, а часто й співака та автора. В одній виставі може бути до двохсот ляльок, тому майстерність даланга має велике значення.

Ляльки ваянг-куліт плоскі, вирізані з буйволової шкіри та прикріплені до бамбукового стрижня. Сюжети зазвичай запозичені з Рамаяни і Махабхарати. Історично тіні відкидалися від масляної лампи на бавовняну тканину. Сьогодні використовують галогенні лампи, хоча на Балі досі застосовують традиційне вогняне освітлення. У ваянг існує родина з чотирьох персонажів, відомих як «пунокаван» або слуги-блазні, які супроводжують героя, додаючи гумору та філософських інтермедій. Колір обличчя має значення: біле — благородний герой, чорне — відважний воїн, зелений — боягуз чи заздрісник, червоне —

лиходій. 7 листопада 2003 року ЮНЕСКО внесла ваянг — плоскі шкіряні ляльки (ваянг-куліт), об'ємні дерев'яні ляльки (ваянг-голек) та інші форми — до переліку шедеврів усної та нематеріальної спадщини людства, закликавши індонезійців берегти цю традицію. Філіппінські тіньові ляльки були відомі ще в XIX столітті, але зникли до відродження в XX столітті. Ваянг-куліт також існував на східному узбережжі Малайзії, де збереглися рідкісні варіанти: ваянг-ява (за яванським ваянг-куліт пурва) і ваянг-саім Келантану, що відтворюють сюжети Рамаяни. Ляльки в цих традиціях напівпрозорі та кольорові, можливо, під впливом китайської культури. В Таїланді великі придворні ляльки непрозорі, близько 1 × 1,3 м, ними керує кілька ляльководів, рухи яких нагадують танець придворної маски, а сюжет зазвичай заснований на Рамаяні, яку розповідає оповідач.

У Китаї та Індії театр тіней використовує маленькі напівпрозорі кольорові маріонетки — інсі, що зустрічаються в провінціях Шеньсі, Сичуань, Ханьчжоу, Хунань та на Тайвані. Ляльки керуються стрижнями; на відміну від індо-малайських фігур, де основний стрижень проходить як хребет, у інсі він кріпиться до шиї, притискаючи фігуру до екрана, що дає більш гнучкі рухи і дозволяє імітувати бойові прийоми китайської опери. Індійські театри можуть використовувати непрозорі фігури для сюжетів Рамаяни. Напівпрозорі ляльки збереглися в Махараштрі, Карнатакі, Андхра-Прадеш та Тамілнаді, де група осіб на чолі з оповідачем розігрує сцени з Рамаяни, Махабхарати та Пуран. Хоча слід бути обережними з узагальненнями, деякі закономірності можна простежити. Театр тіней Азії як у практичному, так і в міфічному вимірі пов'язаний із темою смерті. Ляльки виготовляють зі шкіри: в Китаї — козячої чи осялячої, у Південно-Східній Азії — буйволячої, в Індії — козячої або буйволячої. Зняття шкіри та підготовка ляльки символічно пов'язує майстра з питаннями смерті та трансформації. Деякі важливі ляльки (наприклад, кхмерська Преа Муні Ейсі) робили зі шкіри ведмеда або пантери, а перед створенням головних персонажів — Дерева Життя чи бога-клоуна на Яві або Балі — майстер проводив медитацію. Реальність ляльки, що постає від смерті й перетворюється на витончену фігуру, нагадує про культову смерть і реконфігурацію, пов'язану з духовними видіннями. Наприклад, китайська

легенда говорить, що театр тіней створили для спілкування імператора Уді (140–86 рр. до н.е.) із померлою коханою, а турецький Karagöz — щоб повернути до життя страчених клоунів Karagöz і Hacıvat. Хоча ці історії не є історично підтвердженими, вони ілюструють закономірність: театр тіней в Азії часто має екзорцистичний характер. У Південному Китаї відома історія Муліана (Mulian), який рятує свою матір із пекла. На Яві існує Мурвакала — легенда про демона Калу (символ часу), якому Шива дозволив поїдати людей, проте, завдяки знанню походження Калі, людей можна врятувати. На Балі збереглися історії про Калу та героя Бхіму Суваргу, який вирушає в пекло, щоб визволити батьків. Хоча ці сюжети не є репрезентативними, вони допомагають посилити містичну атмосферу театру тіней.

Театр тіней — це мистецтво, яке перетворює тривимірний світ у двовимірний. Авторів жанру мало цікавило точне відтворення реальності. Площина картини чи фризи храмів в іконографії мають багато спільного з практикою тіньового лялькаря. Іноді кажуть, що оповідач (часто буддистський священик) є попередником ляльководи — у Південному Китаї театр тіней пов'язують з мандрівними буддистськими священиками, чий сувій (п'єн) про муки пекла лякав людей і змушував їх поводитися добре. На стінах індуїстсько-буддистських храмів Східної Яви можна побачити сцени, що нагадують сучасне балійське лялькове мистецтво. У тайських храмах є розписи в стилі нанг яі, пов'язані з придворним театром тіней. В Ангкор-Ват можна знайти сцени, де танцюють ляльки або представлені акторами в масках. В Індонезії вайанг бебер, або театр сувоїв, вважається попередником ваянг-куліт; мистецтвознавці зазначають, що його створили валі, ісламські святі.

Театр тіней використовує площину стіни храму або сувою. Він зменшує розміри фігур і дозволяє їм рухатися, демонструючи символіку. За допомогою лялькового театру релігійні та епічні історії могли відтворюватися для селян. Ляльковий екран завжди зменшує об'єкт, проте казка зберігає містичне враження. Маріонетки можуть раптово збільшуватися або зникати. Епічні сюжети згорталися в плоскі портативні фігурки, які легко переносити й демонструвати невеликій аудиторії.

У Європі театр тіней не вважався самостійним мистецтвом, винятком

були Театр Серафіна (1770), кабаре дю Чат Нуар (1887) у Франції та Schwabinger Schattenspiele в Німеччині (Отто Крамер та Лотте Райнігер), а також Яна Маліка в Чехословаччині і Франса тер Гаста в Нідерландах. Європейські театри тіней були простими, натуралістичними: силуети вирізали з картону й проєктували на прямокутний екран. Такі вистави відрізнялися великою простотою і не мали майбутнього розвитку.

Ситуація змінилася на початку XX століття, коли в кількох країнах одночасно з'явилися нові форми театру тіней, деякі з них революційні. Німецька трупа Schwabinger Schattenspiele працювала в Мюнхені з 1907 по 1912 рік. Театр заснував літератор Александр фон Бернус (1880–1965), який прагнув перетворити натуралістичний підхід на простір для ліричного вираження та показати «дематеріалізований світ снів наяву». Окрім романтичного репертуару, в його театрі були представлені поетичні твори у вигляді «мовної магії» поетом-символістом Стефаном Георгієм. Наприкінці XIX — на початку XX століття великий успіх мала вистава Cabaret du Chat Noir у Парижі. Французький дует Мішель Огюстен та Лука Аморос поставив «Sunjata» («Сунджата») у співпраці з Ki-Yi M'Bock Theatre з Кот-д'Івуару. Це легенда про хлопчика-каліку, сина лева і водяного буйвола, який, незважаючи на недолік, прагне стати володарем землі. Артисти не мали попереднього досвіду роботи з театром тіней і не бачили традиційних вистав. Відмінність азійського театру та «Сунджата» полягає у візуальній мові: швидка зміна сцен і динамічний розвиток персонажів роблять виставу ближчою до відеокліпу, ніж до традиційного оповідання міфів.

Gioco Vita — один із відомих європейських театрів тіней, а Фабріціо Монтеккі — його найвідоміший режисер. Театр був заснований у 1971 році як дитячий театр, частина роботи артистів і педагогів, зацікавлених у нових формах культурної освіти та анімації. Монтеккі, з одного боку, підкреслює пластичну і естетичну сторону театру тіней, а з іншого — розширює арсенал засобів виразності, працюючи з рухомими екранами, проєктуючи тіні на стіни й стелю, поєднуючи акторські, танцювальні та тіньові елементи, вільно використовуючи маски, ляльки й світлові ефекти. «Світ тіней приходить і йде, і водночас він під рукою. Глядачі не відокремлені від персонажів жодними

ширмами чи закуліссям. Світ тіней поруч» [60].

Річард Бредшоу – одиночний лялькар, який самостійно створює сценарії для своїх вистав, виготовляє ляльок і виконує всі ролі. Свою трупу він назвав Living Dodo Puppets. Тіньовий театр Бредшоу складається з коротких, переважно жартівливих сценок і постійно змінюється та розвивається. Річард Бредшоу родом з Австралії, і, окрім лялькарства, він також викладав математику та природничі науки. Театром тіней почав займатися у 1969 році, коли вперше показав свій моноспектакль. Починаючи з 1972 року, він регулярно демонструє свої роботи на фестивалях у США, Європі, Африці та Австралії. Майстер став героєм одного з випусків документального проєкту «Джим Хенсон представляє світовий театр ляльок». З 1976 по 1983 роки Бредшоу очолював Австралійський театр ляльок у Сіднеї. За свою мистецьку діяльність він отримав орден Австралії.

ShadowLight Productions – американська трупа, яку у 1972 році заснував Ларрі Рід. Рід є майстром, здатним керувати більш ніж двадцятьма об'ємними тіньовими фігурами, одночасно працювати з оркестром, писати тексти й режисувати власні постановки. За роки роботи він показав більш ніж 200 традиційних вистав у різних країнах світу. Його творчість відзначена двома нагородами Citations of Excellence від UNIMA-USA. На початку 1990-х він розробив оригінальну систему «негативного забарвлення» — спосіб проєкції, що дозволив поєднати класичні тіньові прийоми з елементами кіно, сучасного танцю й театру.

Краківський театр «Фігур» — це незалежна мандрівна лялькова трупа, створена у 2007 році Дагмарою Жабською та Агатою Вілам. Свої перші роботи колектив представив на Міжнародному фестивалі вуличних театрів у Кракові. Майже від самого початку діяльність театру була спрямована на глибше дослідження можливостей тіньового мистецтва. Для цього команда започаткувала довготривалий проєкт «Лабораторія театру тіней», метою якого стало експериментування зі світлом, різними матеріалами та ширмами, а також навчання виготовленню ляльок, освітлювальних приладів і створенню повноцінного «механізму тіньового театру».

Тадеуш Вежбіцький — один із найсамобутніших митців сучасного

лялькового театру та автор унікального експериментального візуального простору, у якому він реалізує власний авторський підхід — «театр світла». Без сумніву, Вежбіцький один з найбільш цікавих і оригінальних польських митців, які працюють у сфері театру форми, предметів, об'єктів і матерії, часто поєднуючи в одній виставі можливості сольного виконавця. У своїй творчості Тадеуш Вежбіцький гармонійно поєднує свободу незалежного митця з авангардними пошуками. Він одночасно професійний режисер лялькового театру та винахідник, що створюють характерну формулу його особистого театру [48], [49]. Це митець, який розбудовує власну лабораторію «театру світла», що виникає завдяки відбиттю променів від спеціально створених дзеркальних поверхонь. Він формує інноваційний тіньовий театр, побудований на його розробках — техніці магнітних чи електростатичних тіней. Саме тут традиційна структура лялькової вистави перетворюється на сучасне візуальне мистецтво, також інші ефемерні експерименти, що використовують як електричні, так і природні джерела освітлення (місячне чи сонячне світло).

Світло, як похідне Сонця, — це не лише ознака життя, а й дар, доступний усім живим істотам. Людство здавна застосовувало світло у найрізноманітніших практиках. У давніх цивілізаціях відбиті промені використовували для передачі зображень під час релігійних обрядів або навіть для демонстрацій, пов'язаних з міфологією. Ацтеки у священних печерах чекали особливого дня, коли промінь сонця пробиватиметься крізь скелю — як знак милості Бога-Сонця. Перші грецькі театральні дійства починалися на світанку, що було одночасно і формою пошанування богів, і практичним способом організації показу. Театр завжди був мистецтвом зоровим і прагнув до створення ефектів, що межують із магією. Кожен художник використовував світло по-своєму: наприклад, Гордон Крейг застосовував його, щоб формувати атмосферу сцени.

Темрява, протилежна до світла, разом із ним створює пару символів, які в культурах Сходу мали глибоке філософське значення. Європейська традиція довгий час не звертала на це уваги, і лише з появою романтизму з'явилося символічне трактування тіні, як у творах Ганса Крістіана Андерсена. Проте

вже в XVIII столітті європейці захопилися грою світла й тіні. Пізніше театр тіні, презентований Анрі Рів'єром у паризькому кабаре «Chat Noir», швидко здобув прихильність глядачів у Європі. Саме він став тим фундаментом, завдяки якому мистецтво тіньового театру продовжувало розвиватися.

Андріана Ерстенюк у своїй магістерській роботі писала, що театр тіней паралельно еволюціонував разом з людством і був популярний в різних країнах світу та культурах, як серед дітей, так і серед дорослих у багатьох.

Про театр тіней писав Генріх Юрковський, польський історик і теоретик театру ляльок, що ляльки часто переходять межі реального як було встановлено у театрі живими акторами. Серед усіх лялькових технік він виділяє театр тіней із його плоскими ляльками, які надають особливу філософію цьому виду театру.

Театр тіньовий це театр візуальний та філософський. Вважали, що тінь це душа людини, і якщо наступити на тінь людини, то це означає, що наступили на душу цієї людини. На мій погляд саме вибір таких ляльок на сцені, як тіньові, підходить для відображення філософії роману “Володар перстнів”, що так щільно наповнений символікою та метафорами. За допомогою тіньових ляльок, кольорів, світлових та тіньових ефектів можна відобразити потрібні символи та метафори цього роману. У творі описана лінія жадібності та егоїзму людей, що заважає об'єднанню та розумінню, хто насправді реальний спільний ворог, що також дозволяє продовжуватись війні. У цьому великому епічному романі “Володар перстнів” існує дуже багато сюжетних ліній різних героїв, які мають свою долю та вплив на історію та розв'язку. Та на мій погляд для постановки лялькової тіньової вистави сюжетна лінія героїв Фродо та його друга Сема сама яскрава та найважливіша для відображення сучасних подій. Оскільки майже увесь шлях на протязі трьох книг роману, вони несуть цей єдиний Перстень Саурона до знищення. Це і є відображення теми об'єднання проти зла, коли навіть найменші створіння вносять вклад у боротьбу, як і було описано Толкінім у романі. У першій сцені вистави також відображено епізод, коли до війська доєднується ще одне військо проти того, хто хоче захопити та правити світом. Далі по сюжету вистави зустріч з силами добра та світла - ельфами, які допомагають

головним героям вистави Фродо та Сему, даруючи їм чарівний ліхтарик, який захистить їх від темряви, що також символічно для театру тіней.

Можна зробити висновок, що театр тіней, який зародився у східних країнах, схильний до філософського бачення світу та подій. Саме ці якості тіньового театру, з моєї точки зору, цікаво використати на сцені театру ляльок, користуючись виразними можливостями сучасного театру тіней як класичними так і сучасними техніками, а також пошуком нових засобів виразності саме для даної вистави.

3.2. Побудова сюжетної композиції на основі роману Дж. Толкіна «Володар перстнів».

Тема: Боротьба добра зі злом, де зло вічно тяжіє до володарювання над усім світом.

Ідея: Зло необхідно подолати зусиллями об'єднаних народів.

Наскрізна дія: Шлях до здійснення мети двох гобітів, які прагнуть знищити кільце, що є втіленням всеосяжної влади, яка несе горе та зло.

Надзавдання: Будь які дії, направлені на боротьбу зі злом, великі чи маленькі, важливі для досягнення миру. Участь кожного, навіть маленького гобіта, має допомагати у боротьбі зі злом.

Обґрунтування вибору уривку.

Головна думка твору має відгук у сьогоденні - розрізненість світу, де кожна країна вболіває лише за свої інтереси, в той час, коли треба протистояти злу, об'єднавшись разом, стати пліч о пліч для допомоги тим, хто вже бореться, бо зло неодмінно торкнеться усіх. У романі «Володар перстнів» переконливо показано, через які дії та поведінку персонажів вони досягають своєї мети – через об'єднання та боротьбу. Джон Толкін доносить нам свою думку висловом героя роману – мага Гендальфа стверджував ідею того, що чим сильніше ми сваримось, тим сильніше стає зло.

Інтерпретація твору Д. Толкіна «Володар Перстнів» засобами тіньового театру.

За мотивами твору Джона Толкіна «Володар Перстнів».
Персонажі. Ведучий - Дмитро Вовк

Саурон - Олекса Сіверський Фродо - Олекса Сіверський Сем - Микола Вітроюк
Елронд владика ельфів, Темний вершник - Сергій

Демон вогню Балрог - Дмитро Вовк

Павучиха Шелоб - Юлія Шустова, Єлизавета

Сцена 1

Музика. Світло на екран.

Ведучий: «Світ змінився. Усе почалось зі створення чарівних перстнів які давали надзвичайну силу тим хто їх носить. Ці персні були подаровані королям Середзем'я, які найбільш за все жаждали влади.

Але всі вони були ошукані темним володарем Сауроном. У лаві вулкану він, таємно викував ще один могутній чарівний перстень, щоб володарювати всіма землями.»

Відбувається дія:

Поява силуета Темного Володаря та зникає.

Далі поява вулкану, верхівка світиться червоним світлом та прийомом підміни вулкан ставиться вперед де жерло більше.

Темний володар з'являється справа потім зліва, на третій раз він робить жести рукою над вулканом, вулкан тремтить світло мерехтить, Саурон занурює руку у жерло.

Перехід на - на екрані червоні плями лави живі руки актора в рукавицях, робить жести по створенню кільця, складає руки - з'являється кільце. В той же час на екрані з'являється напис на кільці як у книзі

Ведучий: «Перстень єдиний — усіх поєднати

І темною волею міцно скувати», на фоні зміненим голосом каже Саурон.

Ведучий: Саурон своїм могутнім єдиним перснем один за одним перетворив королів людей на своїх слуг, щоб підкорити цілі народи.»

Дія:

Червоне світло. З'являється Саурон та король. Саурон робить жест жовтим кільцем, тканина повільно заповнює екран та накриває короля. Руки в рукавицях керують темним силуетом як маріонеткою та хапає рукавицями. Накрива плащем та з'являється вершник та йде з екрану.

Ведучий:

«Все нові і нові королівства охоплювала темрява та обман. Саурон хотів захопити усе Середзем'я.

Тоді сили світла в союзі виступили проти Саурона та його війська. Вони вирішили об'єднатись та битись, бо розуміли, що захоплення світу - неминуче.»

Дія:

Активна музика.

Червоне світло разом з Сауроном по центру, перстень засвітився, з'явилися війська, з однієї сторони військо світлих наступають потім Саурон, справа світлі сили доєднуються, Саурон з військом стають вище та відтискає справа, зліва знов наступають Саурон знов відтискає. Сили Світла стискають з обох боків рухи Саурона все менші аж поки не затискають по центру та одночасно з двох сторін дають. Світло загальне стає білішим, військо тремтить з Сауроном, підміна на Саурона Світлі роблять різкий рух до Саурона ліхтарик світить білим, Саурон розколюється, кільце відлітає та виникає око яке зникає за ним війська. Кільце летить вниз.

Ведучий:

В кінці битви Саурон був переможений. Але не знищений. Його сила залишилась в персні. А доки воно існує - існує і Саурон. Вони одне ціле. Минали роки і багато хто намагався знайти та заволодіти перснем. Але його несподівано знайшов маленький - гобіт.

Сцена 2

Біле світло. Спокійна музика. Закадровий текст.

«Мій любий Фродо. Я залишаю тобі мою улюблену річ, моє золотце - кільце. Тільки ти в жодному разі не надягай його, воно чарівне. Кільце постійно притягує до себе погані речі та створінь. Його треба сховати, щоб ніхто його не знайшов. Слуги темного володаря його постійно шукають. Зло може розповсюдитись, тоді вже буде пізно. Йди до владики ельфів, він підкаже що робити.

Мій Фродо, пробач, що цю ношу я залишаю тобі, я вже занадто старий щоб йти. Прощавай.

Твій дядечко Більбо.»

Дія:

Фродо підходить до кільця, світло з тим приглушується, відходить світла більше він торкається кільця - світло зникає.

З'являється велике вогняне око Темного Володаря:

Саурон (зміненим записаним голосом): **я тебе бачу..ти не сховаєшся від мене.**

Сем: Пане Фродо, обережно!

Фродо падає, світло з'явилося, кільце впало.

Фродо: це кільце зла. Мій друже Сем, мені треба швидко вирушати у дорогу та віднести перстень до владики ельфів.

Сем: Фродо, але невідомо що може чекати тебе на цьому шляху.

Фродо: я не можу наражати тебе на небезпеку, це моя доля.

Сем: а я не можу відпустити тебе одного, бо ми друзі. Разом ми сильніші.

Фродо: гаразд Семе, збираймося.

Підбирає плащем перстень.

Ведучий: «І Гобіти вирушили в дорогу, куди і велів їм дядечко Більбо, але злі сили всюди шукають перстень Саурона, та не зупиняться допоки не знайдуть його».

Пейзаж на проекторі поля, ліси які рухаються.

Сцена 3

Світло приглушено. Виходять гобіти через світло видно дерева. Справа з'являється вершник. Мізансцена хованки від вершника між деревами. Назгул раптом з'являється в кінці сцени та тягнеться до кільця. Різка зміна музики, чутно спів, світло справа доходить до вершника той зникає.

На фоні, зправа, повільно з'являються світлі тіні ельфів.

Гобіти йдуть у бік звідки з'явилися ельфи, їх зустрічає король Ельфів.

Автор: «Чорного вершника прогнало світло. Наші гобіти дістались королівства Ельфів та їх короля - владики Елронда».

Сцена 4

Сем: (зачаровано) Яка краса.. це королівство Ельфів?

Фродо: Напевно так. Дивись. (Виходить ельф) Дядечко Більбо вітає вас!

Ельф: Вітаю маленькі гобіти. Виходить єдиний перстень знайшовся.

Цей перстень треба тільки знищити там, де воно було створено - у полум'ї вулкана, ваш шлях лежить через гори до копальні гномів та міст над глибокою прірвою, потім ви пройдете вузькою стежкою між скелями і нарешті досягнете вогняної гори. Обережно, чим ближче до вулкану тим чорніші хмари. Це небезпечно, тому я дарую вам ельфійський чарівний ліхтарик - світло зорі, він освітить вам шлях та розсіє темряву і меч для захисту.

Фродо: якщо це моя доля, я зроблю це.

Король Ельфів: звідки стільки хоробрості в таких маленьких гобітів.

Сем: Я просто не міг відпустити Фродо одного. Адже разом ми сильніші.

Зірка спускається до рук гобітів.

Фродо: Дякую вам владику Елронд.

Елронд: Нехай вам світять зорі.

Ведучий: «Непростий шлях чекав наших гобітів, через ліси, гори та печери вони мали дістатись до вулкану.»

Перехід. Видова сцена на проекторі показує пейзажі гір, снігу та входу в печеру між гір.

Сцена 5

Гобіти виходять зліва, світло від ліхтарика ельфів. З'являється Демон Вогню. *Гобіти біжать право. Демон стрибає в той бік, міст затрясся, відкрився прохід зправа. Гобіти вліво. Демон вліво. Міст затрясся. Гобіти показують кільце та йдуть до виходу повільно, Демон повільно йде. Наступає на міст, частина відколюється та демон провалюється.*

Сцена 6

Ведучий: «Все важче йти нашим героям, все ближче чорні хмари та вогонь, адже наближаються вони до місця де було створено зло. На кожному кроці може чекати небезпека».

Гобіти заходять у печеру через павутиння. Пролітає кажан, лякаючи гобітів. Вони йдуть по центру на екран, зупиняються відпочити, лягають. Коли лягає Фродо зачіпає павутиння. З'являється павучиха та бачить кільце, прокрадається хапає його, у боротьбі павучиха впускає кільце. Вона показує червоні очі, зникає світло та підповзає до гобітів. Вмикається ліхтарик - боротьба світлом з павучихою. Вона хапає Фродо у павутиння та потім кільце яке тягне до гори. Сем світить на павучиху вона випускає кільце та тікає. Гобіти повільно йдуть з екрану.

Перехід на сцену 7.

Чорні хмари ще більше затьмарили екран підсвічені червоним світлом. Зправа показується виступ чорної гори.

Ведучий: «хоробрі Гобіти підібрались у саме серце зла, до самого вулкану, де око Саурона найближче, і саме тут їм треба знищити перстень».

Сцена 7

Підніжжя вулкану червоне світло.

Орк якого лякає Сем збільшеною тінню з мечем.

Гобіти йдуть по підніжжю вулкана, перетинаючи перешкоди, збираючись на виступи, око Саурона пролітає над ними, вони ховаються. Гобіти йдуть все повільніше червоне світло справа яскравіше.

Плавний перехід в монтажі на декорації мосту перед лавою.

Ведучий: «і тепер вони там де створив кільце темний володар».

Лава мерехтить червоним, гобіти на мосту.

Кільце підлітає перед Фродо.

Фродо дістає кільце щоб кинути, кільце вискакує з руки. З'являється Око.

Гобіти закривають кільце собою, око дивиться з різних боків. Око збільшується, кільце виривається до ока гобіти впали, та потім вчепились в кільце. Око тягне на себе вліво потім вправо, гобіти не відпускають. В боротьбі кільце відскакує та падає у лаву Око летить за ним і також в лаву. Світло на екрані мерехтить червоним та зникає.

Око швидко рухається змінює розміри потім блимає як стробоскоп.

Сем та Фродо біжать зі сцени.

Темно.

Сцена 8

Розв'язка

Фродо та Сем лежать на великому камені. Червона лава внизу екрану.

Фродо: А пам'ятаєш, Шир, Семе? Ці зелені галявини, блакитну річку, смак плодів, запах свіжого повітря.

Сем: вже погано пам'ятаю..

Ми як в казці, Фродо, в них стільки страхів та небезпек. І думаєш як може все знову стати як і раніше, коли все так погано. Але в кінці, все проходить і навіть найчорніший морок розсіюється і світить сонце.

Такі казки запам'ятовуються на все життя і не розумієш чому. Але мені здається тепер я зрозумів. Герої цих казок багато разів могли повернути назад, але не повернули, вони боролись тому що їм було на що спертися.

Фродо: На що ми опираємось, Сема?

Сем: На те що в світі є добро, Фродо. І за нього варто боротися.

Одночасно з монологом Сема анімація розсіювання чорних хмар, сяяння сонця, руйнування вулкану.

Ведучий: «Багато хто думає що неймовірна сила здатна побороти зло, але насправді різні дрібниці, буденні речі простих людей звичайна любов та доброта допомагають стримувати темряву».

Одночасно з текстом ведучого анімація з'являється сонце чорні хмари відступають.

Стислий переказ епізодів інсценівки, побудованих в логічній послідовності.

Основою інсценівки стала картина зародження головного символу роману - єдиного перстня - символу влади та непереможності зла, а також шлях досягнення мети двох гобітів - Фродо та Сема, що прагнуть знищити цей перстень.

Так починається основна лінія - шлях двох гобітів, які зустрічають перешкоди, а також сили добра, які допомагають та направляють. Усю подорож їх переслідують служителі Саурона - чорний вершник, який шукає перстень та йде постійно за гобітами та фантастичні створіння.

Зустріч з владикою ельфів Елрондом та його поради стають компасом для головних героїв, вони отримують меч та чарівний ельфійський ліхтарик для протистояння темряві, що у театрі тіней вже є символічним. Вони розуміють головне - мету їхньої місії та, що чарівний перстень не можна використовувати

у власних цілях, навіть проти ворога, бо кільце спотворює все живе та перетворює на зло.

Гобіти зустрічають першу важку перешкоду - Демона Вогню Балрога. Вони потревожили його, проходячи через печеру. Демон символізує вогонь, випробування яким проходять головні герої. В кінці епізоду гобіти заманюють його на маленький міст, який збудований через провалля, у яке падає Демон. Гобіти знаходять вихід по другу сторону місточка.

Далі гобіти потрапляють до логова хижої павучихи Шелоб. Вони перемагають її світлом з магічного ліхтарика, оскільки паучиха є силою темряви.

У фінальній сцені головні герої йдуть угору до вулкану, до самого жерла, де потрібно знищити перстень, кинувши у жерло вулкану. Та вже біля краю вулкану, Фродо подолав спокусу залишити собі перстень та кинув його у жерло вулкану. Головний символ зла - перстень, у якому була сила Саурона, знищено. Зло, яке їх оточувало - розсіялось, темрява відступила.

Герої вистави та їх характеристика:

Ведучий: він присутній у виставі, як голос за кадром - вдумливий та розважливий. На протязі всієї вистави Ведучий висловлює свої думки або робить висновки, над якими думає сам та спонукає глядача.

Саурон - уособлення зла, чародій, що може змінювати свій вигляд. Хитрий, досягає своїх цілей шляхом обману та сили. Прагне до володарювання.

Фродо - гобіт, хоробрий та сміливий. Він здатний взяти на себе відповідальність, коли йому дістається цей чарівний перстень Саурона. Йому властиві почуття дружби та вірності.

Сем - гобіт, друг Фродо, вірний, надійний. Сем завжди допомагає Фродо коли у скрутні моменти їх подорожі. Підтримує словом та дією.

Король Ельфів Елронд - мудрий, спокійний. Кожне рішення або новину спочатку обдумує, тільки потім реагує дією.

Демон Вогню Балрог - створіння зла у вигляді вогню. Боїться денного світла, тому живе у великій печері.

Шелоб - величезна хитра павучиха, яке прагне відібрати перстень та пожитись.

Вершник Назгул - у чорному плащі, слуга Володаря Саурона. Беземоційний дух, який виконує тільки накази Саурона, шукає перстень всевладдя, який належить Саурону.

Символізм, який використовується у виставі:

У епічному романі «Володар перстнів» перстень є метафоричним втіленням жаги до влади, напис буквально означає

«Перстень єдиний — усіх поєднати

І темною волею міцно скувати».

Перстень - алегорія зла, символізує безмежну владу та багатство. У виставі використовуються чорні силуети, що символізують сили зла. Білі тіні символізують сили добра. Таким чином це буквально битва світла та тіні. Світло чарівного ельфійського ліхтарика, яке світить білим світлом, символізує у виставі, сили добра та світла. Коли темрява оточує гобітів, він освітлює їм шлях, який відлякує сили зла. Бо світло ліхтарика засліплює створінь, що діють на стороні зла.

Використовуючи виразні можливості театру тіней, я намагаюся донести цю історію у певній узагальненій інсценівці, де діють персонажі, які проходять через цілий ряд пригод, ризикуючи своїм життям заради досягнення спільної мети - знищення кільця, що символізує собою концентрацію всесвітньої влади. Фродо несе перстень, що є символом авторитарного панування. Його необхідно знищити. У цьому виді тіньових ляльок, гри та боротьби світла і тіней, є можливості відобразити ту філософію, що заклав Джон Толкін у цей роман.

Усвідомлення народами, що світ на порозі великої війни, яка може стати вирішальною для долі всього світу, де кожен з нас, як і гобіти, можуть змінити цей світ на краще. Чим більше амбіції тримача кільця, тим більше влади він

бажає, оскільки кільце викликає жагу до володарювання. Ми бачимо сьогодні прояв цих якостей в нашій реальності - жадання влади та шлях до цієї влади - криваві війни будь якою ціною та людське горе.

Колір - символізував межу, що розділяє злі сили та сили добра. Чорний колір означає зло та темряву. Віддзеркалення світла у різних матеріалах та чіткому силуеті персонажа відображає сили світла та добра.

3.3. Сценічне втілення в театрі анімації засобами тіньового театру.

У наш час, завдяки сучасним технологіям розвивається й театр ляльок, де можна використовувати нове освітлення, матеріали, несподівану пластику ляльки або виразний засіб. У сучасному театрі тіней відбувається багато змін у цьому напрямку. Нове освітлення грає ключову роль у виборі виразності для того чи іншого епізоду - відобразити тінь та вибрати такий кут, який підійде для персонажа та його швидкої трансформації. Символізм відіграє важливу роль у тіньовому театрі, слова можна замінити конкретним символами чи знаками. У виставі використані чорні тіні, які символізують сили зла, світле - дзеркальне відображення матеріалу через трафарет, підсвічений білим світлом, означають сили добра. Також застосовуються, в залежності від епізодів, об'ємні фігури під джерелом світла, наприклад-руки актора, які є руками Саурана. Персонаж Павучиха Шелоб - лялька, яка створена з рук актора, на які одягнені рукавички з подовженими пальцями, а на зап'ясті прикріплені світлодіодні лампи, що зображують очі Павучихи. Використовуючи різні положення та ракурси кисті руки можна втілити певний фізичний та емоційний стан персонажу. Головні герої - гобіти, мають плоску прозору основу з пластику, їх плащі - з кольорової тканини, яка рухається, коли ляльки пересуваються, кольорові зачіски, гнучкі ручки, все це дозволяє візуально оживити плоску тіньову ляльку.

При створенні ескізу Демона вогню Балрога, був застосований прийом стирання фарби по лінії абрису персонажа, це дало можливість просвічування світлом персонажа Демона, що відображається на екрані, та гнучкість матеріалу додає пластичності персонажу. Цей метод вважається винайденим

Тадеушем Вержбицьким у його театрі тіней у Польщі (в додатках наведені приклади подібних ляльок у театрі пана Вержбицького).

Лялька Чорного вершника Назгула створена у стилі класичного прийому театру тіней, що сконструйована з плоскої ляльки коня та вершника в плащі з тканини, яка вільно рухається, тим самим сприяючи «оживленню» ляльки.

Військо темного володаря Саурона сконструйовано з одного плаща та виглядає ніби це його маріонетки, якими він керує за допомогою рук ляльководи.

У виставі є закадровий текст автора, який допомагає у розкритті сюжету вистави.

Музику я використав з кінофільмів «Володар Перстнів», яку написав відомий композитор Говард Шор. Вона допомогла створити атмосферу уривку та побудувати темпоритм вистави. Музика допомогла мені фантазувати в запропонованих обставинах автора та у створенні емоційного настрою сцен, відносинах між героями, підкреслюючи дію персонажів та їх пластику.

Етапи роботи над виставою.

Робота над виставою проходила в наступні етапи:

1. Ознайомлення з романом «Володар Перстнів».
2. Перегляд кіноверсії роману Дж.Толкіна «Володар Перстнів».
3. Написання інсценівки, до якої входила основна сюжетна лінія.
4. Визначення теми та ідеї інсценівки.
5. Наскрізна дія та надзадача уривку.
6. Робота з художником: створення ескізів ляльок та декорацій.
7. Робота з акторами: читка інсценівки, ролі, характери персонажів, шматки та задачі.
8. Пластика тіньової ляльки в запропонованих обставинах уривку.
9. Підбір музикальних композицій.
10. Пошуки та зйомка відрепетируваних сцен.

11. Монтаж створених сцен з додатком графічних ефектів, музики та тексту ведучого.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження та постановки вистави у тіньовому театрі я дійшов висновку, що в Україні недостатньо уваги приділяють тіньовому театру, який у світовій практиці демонструє динамічний розвиток та активне впровадження новітніх технічних рішень. Особливо цей формат лялькової анімації — тіньові ляльки — є надзвичайно придатним для постановок казок, феєрій та, у сучасній термінології, «фентезійних» творів. Це забезпечує більш виразне «оживлення» казкового матеріалу, адже сучасне покоління сформоване під впливом анімаційної культури.

Вважаю цей різновид театру недостатньо оціненим, оскільки кількість постановок є обмеженою. Водночас саме в межах тіньового театру доцільно застосовувати сучасні технологічні можливості, зокрема інструменти світлотехніки. Засоби світла дозволяють створювати ефект екранного «оживлення» дії, здійснюваної живими акторами; використовувати різноманітні світлові джерела, що розкривають ляльку в нетипових, «нелюдських» пластичних конфігураціях; формувати ефекти силуетного віддзеркалення, подібні до тих, що застосовував Тадеуш Вежбіцький. Використання проєкційних технологій, спеціальних світлових ефектів та інноваційних технічних рішень, як у театрі «Sharemusic & Performing Arts», значно розширює виражальні можливості мистецтва театру анімації.

Тяжіння професора Дж. Толкіна до створення англійського міфу переросло межі початкового наміру і здобуло широку світову аудиторію. Його творчість сьогодні реалізується у різноманітних видах мистецтва та культурних продуктах. Це свідчить про те, що спадщина Толкіна вийшла за рамки родинної традиції, заснованої на його переконаннях, і надихнула численних митців — від професійних колективів до аматорів, які здійснюють постановки, декламують поезію чи створюють музичні композиції.

У своєму інтерв'ю BBC 1968 року Джон Толкін наголосив: «Якби більше з нас цінували їжу, веселощі й пісні понад накопичене золото, світ був би щасливим» («If more of us valued food and cheer and song above hoarded gold, it

would be a merrier world»). Ця думка ще раз підкреслює його високі моральні орієнтири та властиві йому почуття гумору.

Підсумовуючи, варто підкреслити необхідність системного дослідження матеріалів та казкових сюжетів, придатних для постановок у тіньовому театрі, у межах професійних інституцій театру ляльок України. Важливо також стимулювати розвиток цього виду мистецтва через створення постановок, демонстрацію технічних можливостей та залучення до перегляду школярів, студентів закладів вищої освіти, митців театру анімації та дітей, що сприятиме популяризації тіньового театру.

Особливо актуальним є оформлення сучасних технологічних можливостей тіньового театру в окремі методичні рекомендації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Українські джерела

1. Довлетова С. До проблеми самостійної роботи студента над роллю у курсовій виставі. Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. Збірник наукових праць. Вип. 8. Київ, 2002. С. 274-277.
2. Інютчкін О. Специфічні особливості елементів професійної техніки актора театру анімації. Культура України. 2011. № 33. С. 12-16.
3. Калевала. Фінська народна епопея / пер. з фін. Є. Тимченко. Київ: Основи, 1995. 543 с.
4. Молодша Едда. Буча: Видавництво Жупанського, 2024. 528 с.
5. Рубінський О. Методичні принципи виховання актора Харківської школи лялькарів. Культура України. 2010. № 30. С. 136–147.
6. Старша Едда. Буча: Видавництво Жупанського, 2023. 496 с.
7. Толкін Д. Р. Р. Беовульф. Львів: Астролябія, 2014. 208 с.
8. Толкін Д. Р. Р. Гобіт, або Туди і звідти. Львів: Астролябія, 2020.
9. Толкін Д. Р. Р. Володар перстнів. Частина 1. Братство перстня. Львів: Астролябія, 2022.
10. Толкін Д. Р. Р. Володар перстнів. Частина 2. Дві вежі. Львів: Астролябія, 2022.
11. Толкін Д. Р. Р. Володар перстнів. Частина 3. Повернення короля. Львів: Астролябія, 2022.
12. Фесенко С. “Основи тренінгу та техніки актора театру ляльок”. Львів, 2009.
13. Фесенко С. Посібник “Школа лялькаря: від тренінгу до образу з лялькою”. ХНУМ ім. І. П. Котляревського, 2019.
14. Фесенко С. Стаття “Особливості виховання актора-лялькаря”. Випуск 51, ХНУМ ім. І. П. Котляревського, 2018.
15. Фесенко С. Доповідь “Тростинна Лялька на теренах сучасного театру анімації”. КНУТКіТ ім. К. Карого, 2024. С. 64-66.
16. Чекаль Петро. Культурні архетипи у творі «Володар перстнів»

Дж. Р. Р. Толкієна. Магістерський рівень. Культурологія. ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА. м.Харків. 2024р. 130с. URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/server/api/core/bitstreams/0969d0b1-f79e-44e7-9683-6652069720a0/content?trackerId=9414b8f10209cc35>

Шаповалова Н. Лабораторія тіні. Методичні рекомендації до проведення практичних занять. ХНУМ ім. І. П. Котляревського. Харків: 2022. URL: <https://repo.num.kharkiv.ua/server/api/core/bitstreams/c617cd4b-c801-47b2-b781-0ca3a9906591/content> (дата звернення: 03.11.2025)

Англомовні джерела

17. Ben Mitchell. 02 April 2013. URL: <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/books/news/so-bright-so-beautiful-precious-cursed-ring-thought-to-have-inspired-jrr-tolkien-on-display-8557229.html>
18. Byock J. L. (Translator). The Saga of the Volsungs. Penguin Classics, 2000. 160 p.
19. BBC News. UK England Hampshire. BBC. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-england-hampshire-22008746>
20. BBC Україна. Стаття. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c51ylqey243o>
21. BBC Україна. Функціональна сторінка відео. BBC. URL: <https://www.bbc.com/videos/c97315gqn3po>
22. BBC Україна. Стаття BBC. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-48164257>
23. Chtyvo. Толкін та Калевала. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Finskyi_narod/Kalevala/?utm_source
24. Cad Goddeu (The Battle of the Trees) // The Book of Taliesin (Llyfr Taliesin) / ed. and trans. by J. Gwenogvryn Evans. Llanbedrog: Pwllheli, 1910.
25. Croft J. B., ed. Tolkien and Shakespeare: Essays on Shared Themes and Language. Jefferson, N.C.: McFarland, 2007. 327 p.
26. Deavel D., Deavel C. How Did Lewis and Tolkien Defend the Old West. URL: <https://theimaginativeconservative.org/2015/07/how-did-lewis-and->

tolkien-defend-the-old-west.html (дата звернення: 15.10.2025)

27. Fimi D. Tolkien and the Art of Book Reviewing: A Circuitous Road to Middle-earth. URL: <https://dimitrafimi.org/2017/05/17/tolkien-and-the-art-of-book-reviewing-a-circuitous-road-to-middle-earth> (дата звернення: 05.11.2025)

28. Flood A. JRR Tolkien was rejected for the Nobel Prize in Literature in 1961. URL: <https://www.theguardian.com/books/2012/jan/05/jrr-tolkien-nobel-prize> (дата звернення: 12.10.2025)

29. Garth John. Tolkien and the Great War. June 1, 2005. URL: https://pdfcoffee.com/tolkien-and-the-great-war-john-garth-5-pdf-free.html?utm_source

30. Hammond W. G., Scull C. The Lord of the Rings. A Reader's Companion. London: Harper-Collins Publishers Ltd., 2005. 894 p.

31. Hiley M. The Loss and the Silence: Aspects of Modernism in the Works of C. S. Lewis, J. R. R. Tolkien and Charles Williams. Zürich: Walking Tree, 2011. 276 p.

32. Infostat.com.ua. Навчання в театральному середовищі // Infostat. URL: <https://intermusic.kh.ua/navchannia/vayang-kulit-teatr-tinej.html>

33. Imperium Romanum. Intriguing Roman Ring from Silchester. URL: <https://imperiumromanum.pl/en/curiosities/intriguing-roman-ring-from-silchester> (дата звернення: 03.11.2025)

34. Gallery21. Візуальний геній ілюстрацій Дж. Р. Р. Толкін. URL: <https://gallery21.blog/2025/12/04/візуальний-геній-ілюстрацій-дж-р-р-то/> (дата звернення: 03.04.2025)

35. Gallery21. Володар перстнів (The Lord of the Rings). URL: <https://gallery21.blog/2025/08/11/володар-перстнів-the-lord-of-the-rings/> (дата звернення: 24.04.2025)

36. LessWrong. Passages I Highlighted in *The Letters of J. R. R. Tolkien*. URL: <https://www.lesswrong.com/posts/jJ2p3E2qkXGRBbvnp/passages-i-highlighted-in-the-letters-of-j-r-r-tolkien> (дата звернення: 27.10.2025)

37. Looper.com. The Lord of the Rings franchise without special effects // Looper. URL: https://www.looper.com/1796299/the-lord-of-the-rings-franchise-without-special-effects/?utm_source
38. Lord of the Rings behind the scenes: intro with Peter Jackson. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Wo30CbcgtE0&list=PLRzqXH8K0HzHLIkb6g9PcXtaKBpFpomPB&index=1> (дата звернення: 16.04.2025)
39. Naurok.com.ua. Презентація: Філософія Володаря Перстнів. Naurok. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-filosofiya-volodarya-persniv-349697.html>
40. One Ring to Rule Them All: The Ancient Artifact That May Have Inspired Tolkien. URL: <https://time.com/archive/7119392/one-ring-to-rule-them-all-the-ancient-artifact-that-may-have-inspired-tolkien> (дата звернення: 04.11.2025)
41. Petrini Alfio. Nuove arti visive e performative Mostra di Tadeusz Wierzbicki: La drammaturgia dell'osservatore. Liminateatri. URL: <https://www.liminateatri.it/OLD/presentazione.htm>
42. PhiloloBlog. Tolkien and the Aesthetics of Philology. URL: <https://philoloblog.blogspot.com/2016/03/tolkien-and-aesthetics-of-philology.html> (дата звернення: 17.10.2025)
43. Rateliff J. A. Review: *Mythlore*, 2013. URL: <https://dc.swosu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3316&context=mythlore> (дата звернення: 03.11.2025)
44. Schattentheater. History. URL: <https://www.schattentheater.de/History.html> (дата звернення: 19.04.2025)
45. Silmarillion.fandom.com. Єдиний Перстень Fandom. URL: https://silmarillion.fandom.com/uk/wiki/Єдиний_Перстень
46. ShareMusic & Performing Arts. URL: <https://www.sharemusic.se/en/home> (дата звернення: 12.11.2025)
47. Tadeusz Wierzbicki. ...albo nie... z serii LITERA I. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=EkxPDKg1qxQ>

48. Tadeusz Wierzbicki. Studium cieni elektrostatycznych. URL:
<https://youtu.be/agKF-U2n75I?si=8hYkRo7A7ycWQPjC>
49. Teatr-pismo.pl. Lalkarze performerzy i performująca materia. Teatr Pismo. URL: <https://teatr-pismo.pl/19213-lalkarze-performerzy-i-performujaca-materia/>
50. Tolkien J. R. R. Leaf by Niggle. Harper Collins, 2016. 58 p.
51. Tolkien J. R. R. The Letters. George Allen & Unwin Ltd, London, 1981. 493 p. URL: https://bibliothecavenerificae.com/wp-content/uploads/2021/01/the_letters_of_j.rrtolkien.pdf?srsltid=AfmBOorRaoeImMnQRmrGaB1FxmFym0DFi0-7LRirkGRVgUldHAnxpdvl
52. Tolkien - the official site of the Tolkien estate URL:
https://www.tolkienestate.com/audio-visual/visual/?utm_source=chatgpt.com
53. Tolkien Gateway. A Secret Vice: Tolkien on Invented Languages. URL:
https://tolkiengateway.net/wiki/A_Secret_Vice:_Tolkien_on_Invented_Languages
(дата звернення: 12.09.2025)
54. Tolkien Gateway. Images from The Lord of the Rings (1978 film). Tolkien Gateway. URL:
[https://tolkiengateway.net/wiki/Category:Images_from_The_Lord_of_the_Rings_\(1978_film\)](https://tolkiengateway.net/wiki/Category:Images_from_The_Lord_of_the_Rings_(1978_film))
55. Tolkien Library. Tolkien 1968 BBC Interview. Tolkien Library. URL:
<https://tolkienlibrary.com/press/814-tolkien-1968-bbc-interview.php>
56. University of North Carolina. Research Paper 2908 (Library Science) Chapel Hill, North Carolina November, 2003. URL:
<https://ils.unc.edu/MSpapers/2908.pdf> (дата звернення: 16.10.2025)
57. Wikipedia. J. R. R. Tolkien: A Biography. URL:
https://en.wikipedia.org/wiki/J._R._R._Tolkien:_A_Biography (дата звернення: 02.02.2025)
58. Wikipedia. Артефакт. Wikipedia. URL:
<https://uk.wikipedia.org/wiki/Артефакт>

59. Wikipedia. Ваянг. Wikipedia. URL:
<https://uk.wikipedia.org/wiki/Ваянг>
60. Wikipedia. Володар перстнів. Wikipedia.
URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Володар_перстнів
61. Wikipedia. Володар перстнів (серія фільмів). Wikipedia.
URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Володар_перстнів_\(серія_фільмів\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Володар_перстнів_(серія_фільмів))
62. Wikipedia. Джон Рональд Руел Толкін. Wikipedia. URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/Джон_Рональд_Руел_Толкін
63. Wikipedia. Едіт Толкін. Wikipedia. URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/Едіт_Толкін
64. Wikipedia. Епічне фентезі. Wikipedia. URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/Епічне_фентезі
65. Wikipedia. Єдиний Перстень. Wikipedia. URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/Єдиний_Перстень
66. Wikipedia. Битва дерев. Wikipedia. URL:
https://www.ancienttexts.org/library/celtic/ctexts/t08.html?utm_source=chatgpt.com
[m](#)
67. Wikipedia. High fantasy. Wikipedia. URL:
https://en.wikipedia.org/wiki/High_fantasy?utm_source=chatgpt.com
68. Wikipedia. Literary_reception_of_The_Lord_of_the_Rings.
Wikipedia. URL:
https://en.wikipedia.org/wiki/Literary_reception_of_The_Lord_of_the_Rings?utm_source=chatgpt.com
69. WEPA. Shadow Theatre // UNIMA. URL:
<https://wepa.unima.org/en/shadow-theatre/>

ДОДАТКИ

Участь у XXI міжнародній конференції.

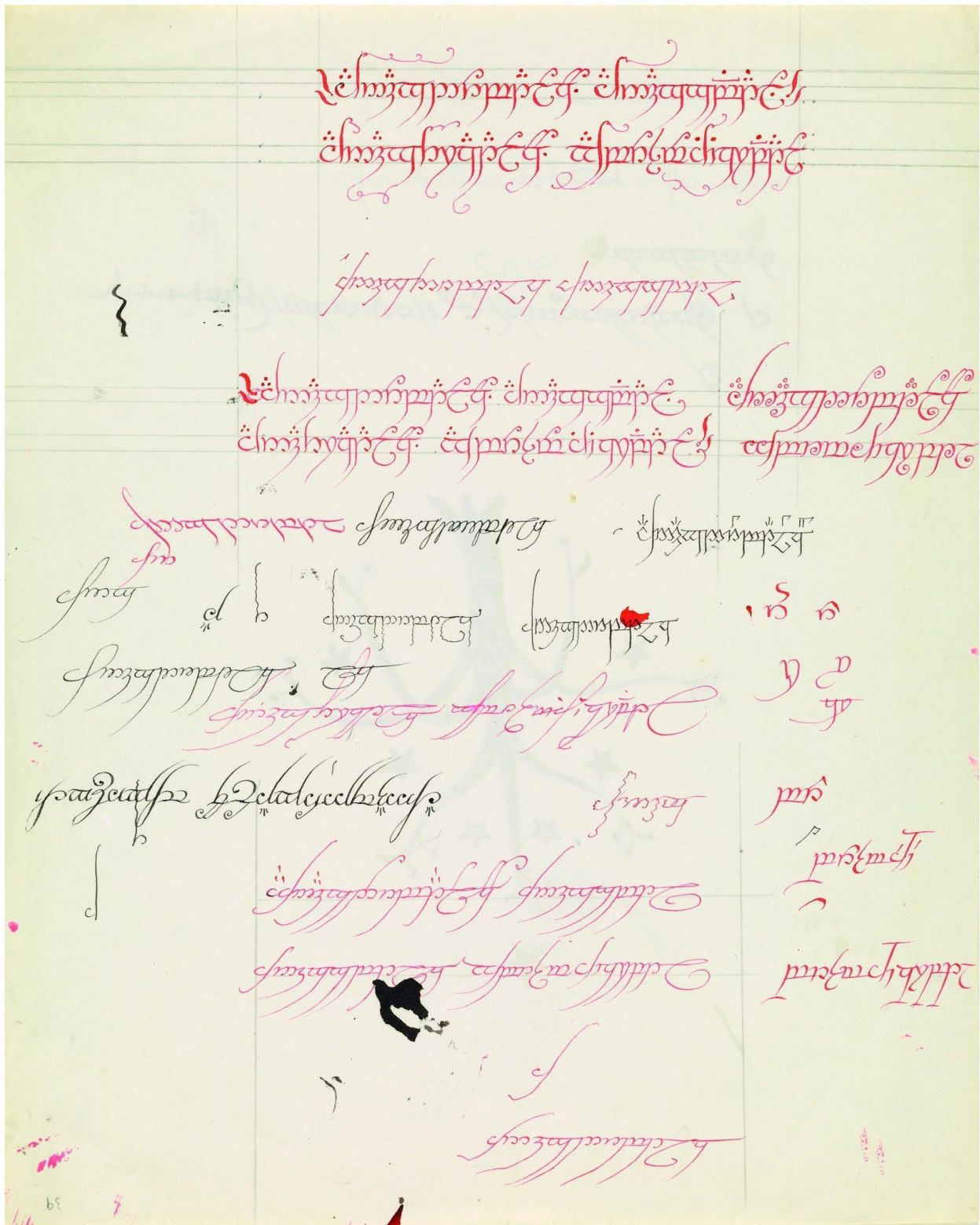

Автором малюнку є Дж.Толкін, так він уявляв собі темного Володаря Сауона:

Шрифт та слова різних створених ним мов:

Джон Толкін з дружиною Едіт Толкін та його герої роману - закохані, Берен та Лютієн.

"Джон Р.Р. Толкін і його дружина Едіт прожили довге життя і поховані разом на кладовищі в Оксфорді. На могилі поряд з їхніми іменами - імена закоханих з його книги "Сильмариліон" Берена та Лютіен, які перемогли смерть."

Фото ляльок сучасних індонезійських театрів та їх виготовлення:
Кумбхакарна, колекція Музею тропіків, Індонезія, до 1914

Принцеса Тарі, колекція Музею тропіків, Індонезія, до 1934

Принцеса Сіта, колекція Музею тропіків, Індонезія, до 1983

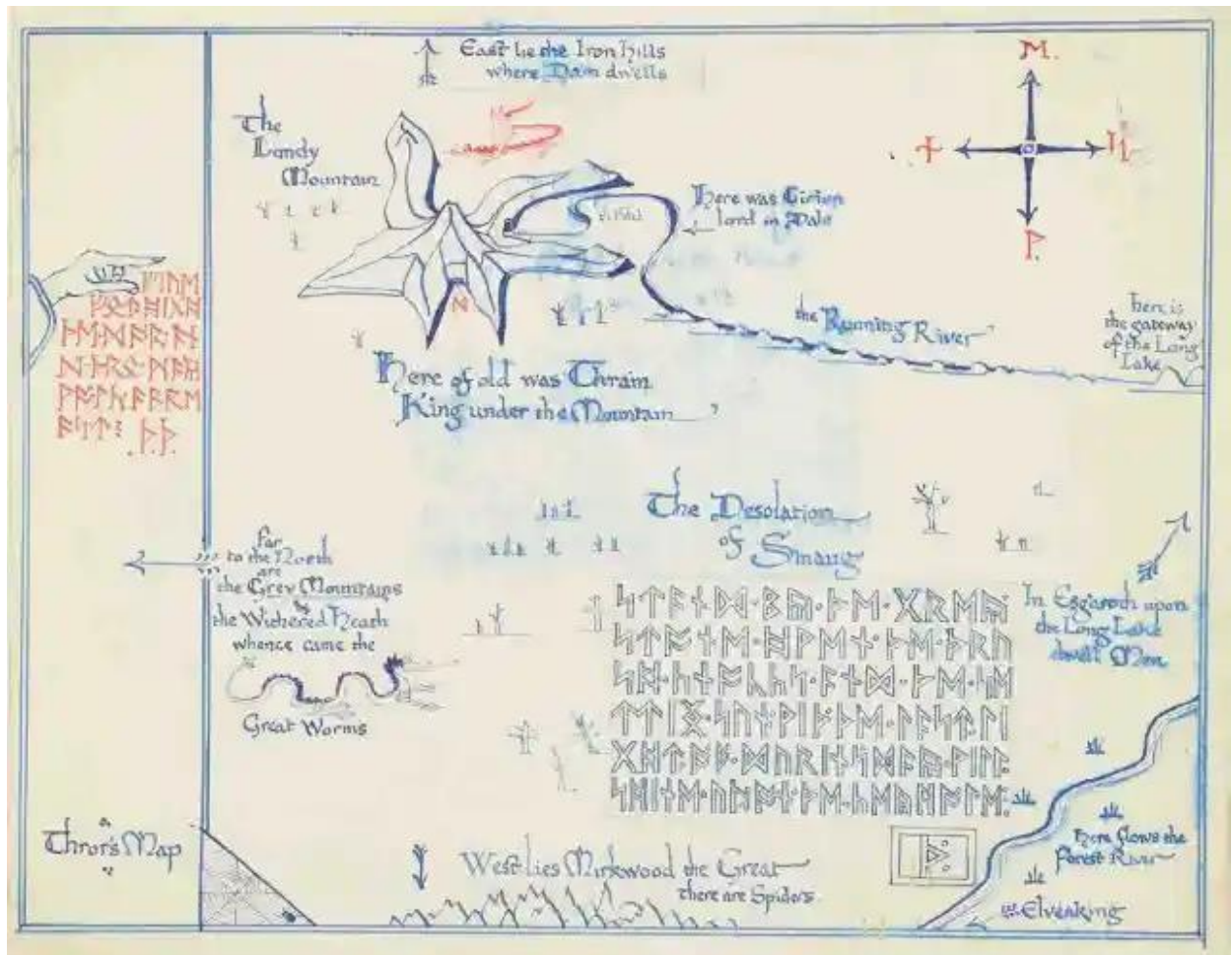
Фотографії перформансу в якому використали тіньовий прийом театру
Швеції:

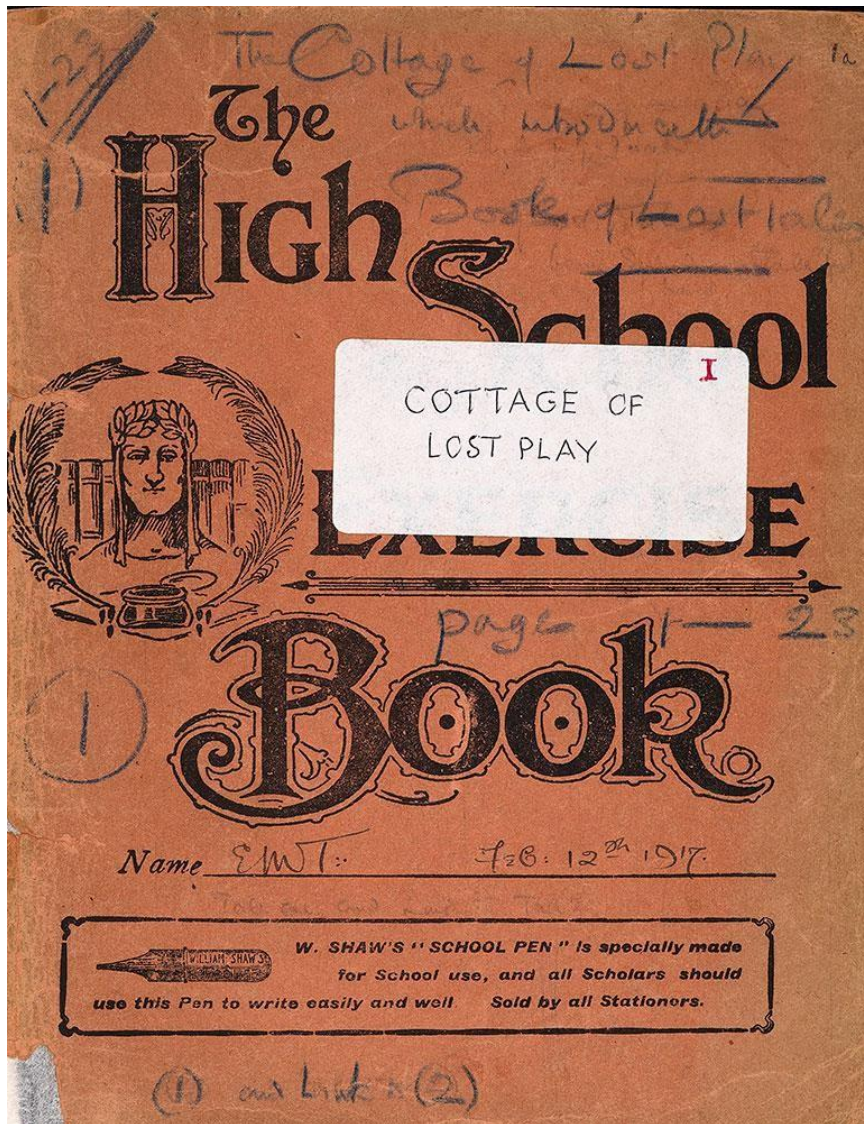

Фотографії з мультиплікації роману 1979р “The Lord of the Rings”:

One man cast
a lingering spell
of awe and wonder,
of magical innocence
overcoming evil,
of simple courage
conquering fear
— he gave us the legend
that will live forever
in our minds.

J.R.R. Tolkien triumphed
with the perception that
a single dream is more
powerful than
a thousand realities.

Come to Middle-earth,
a world beyond the
furthest reaches of
your imagination.

j.r.r. tolkien's
"the **Lord of the Rings**"

A SAUL ZAENTZ PRODUCTION
A RALPH BAKSHI FILM

J. R. R. Tolkien's "THE LORD OF THE RINGS" Music by LEONARD ROSENMAN
Screenplay by CHRIS CONKLING and PETER S. BEAGLE • Based on the novels of J. R. R. TOLKIEN
Produced by SAUL ZAENTZ • Directed by RALPH BAKSHI

A Fantasy Films
Presentation

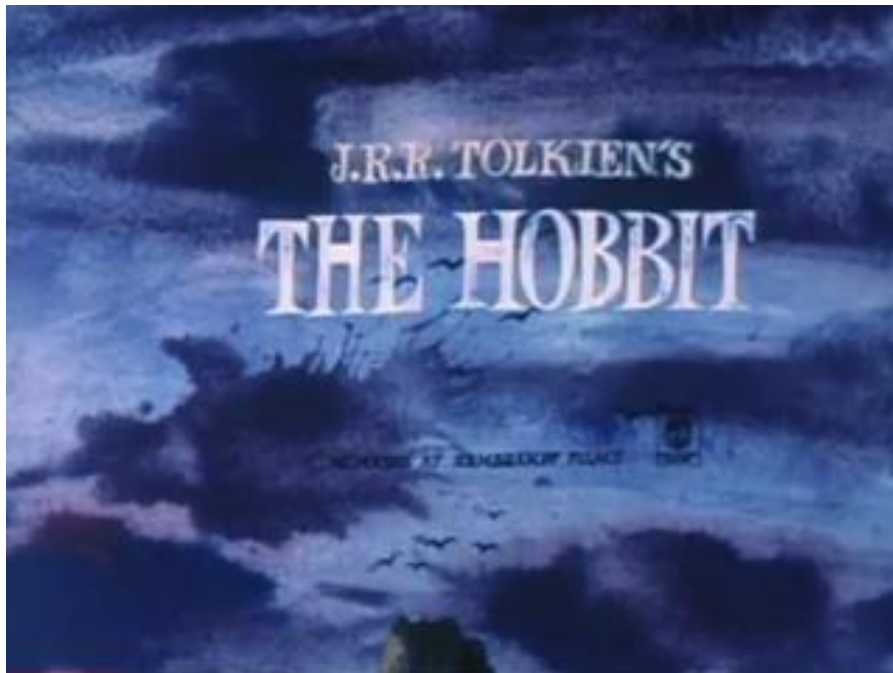

© 1978 The Saul Zaentz Production Company,
Berkeley, California, U.S.A. All rights reserved.

ORIGINAL MOTION PICTURE SOUNDTRACK
AVAILABLE ON FANTASY RECORDS AND TAPES

780108

"THE LORD OF THE RINGS"

Афіша біографічного фільму про Дж.Толкіна:

Кадр зі зйомок першого фільму трилогії “Братерство Перстня” разом з режисером Пітером Джексоном справа:

Кадр з першого фільму трилогії “Братерство Перстня”, перстень по задуму Дж.Толкіна мало властивість одягатись або випадати з пальця тримача:

Бутафорія перстня різних розмірів для різних масштабів зйомки:

Пітер Джексон (режисер трилогії) в епізодичних ролях своїх фільмів “Володар Перстнів”:

Peter Jackson as a drunkard eating a carrot in Bree - The Fellowship of the Ring

Peter Jackson as a Rohan soldier throwing a spear at the battle of Helms Deep - The Two Towers

Peter Jackson as an Umbar corsair sailing into Gondor - The Return of the King

